



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



AARBOG

FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT



1938.

7 Kommission hos Svegårds Boghandel,

Sorø.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXVI



1938

Redaktionsudvalget:

Lektor *H. J. Helms*, Herlufsholm.

Cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Stednavneudvalget.


Fhv. Sognepræst *P. Severinsen*.

Henvendelse i Redaktionssager sker til *P. Severinsen*,
Tietgensgade 64, København V.

TIDSBILLEDER FRA ANTVORSKOV GODS I TIDSRUMMET 1658—1774

Af

Fritz Jacobsen.

 Hofmans Fundatssamling oplyses om Sct. Peders Kirke i Slagelse: „Paa Amtmandens Stoel 1688 Amtmanden Hugo Lützw og Fru Karen Juel.“ Nævnte Hugo Lützw til Lundsgaard paa Fyn var kongelig Lensmand paa Antvorskov fra 1656 til 1662, paa Saltø 1655—1664, Amtmand over Antvorskov og Korsør Amter til 1693 og over Ringsted Amt 1671—1680.

I Rigsarkivet findes et Brev fra ham til Kong Frederik III., hvori han opruller et mørkt Billede af den Tilstand, Slottet og Lenet i det hele taget befandt sig i efter Svenskernes Besøg, der satte saa dybe og sørgelige Spor baade paa Antvorskov Len og andre Steder, at der skulde gaa lang Tid, før de udslettedes.

Brevet er dateret ¹⁵/₁ 1661, for kort en Tid efter Fredsslutningen i København til, at nogen synderlig Bedring kunde spores nogen Steder, og hans Indberetning er da ogsaa et Klagesuk over mangt og meget.

Han begynder med selve Antvorskov Slot og skriver, at Bygningerne ligger højt for alle Vinde, er gamle og brøstfældige og er under Krigen ej repareret synderligt. Blyet af Ruderne er borttaget, og

mange Døre, Borde og andet Tilbehør er enten stjålet eller brændt af Fjenden. Efter Kongens Befaling har han hos en Bygmester indhentet Tilbud paa, hvad det vilde koste at bygge, men har senere faaet den Besked fra Kongen, at da det ikke var Tid at bygge, skal han vente dermed, til han faar nærmere Ordre; han tilføjer dog mistrøstigt: „Storm, Blæst og Regn har saa megen Magt med Husene, at jeg frygter, det skal koste dobbelt at reparere igen. Skal det repareres til Hofholdning, var det bedst at nedbryde de uvigtige Bygninger og holde det nødvendige dermed ved lige“.

Slottets Indtægter er ringe, og om det hidtil nok ellers rige Fiskeri oplyser han, at der nu til Slottet kun ligger to smaa Søer, Sumsø og Nyesø, og en Part af Vindstrup Sø foruden nogle Damme. I Løve Herred har Slottet før haft Løvesø og Gørlevsø samt en Del af den store skønne Tissø; men disse tre Søer er ved Pantsætning af Gods kommet ind under Sæbygaard, „saa om der skulde være nogen ringe Hofholdning, da var der ikke Raad til Fisk“.

En anden Indtægtskilde, Skovene, er det ogsaa skralt med. De er saa forhuggede, at der i Storeskov, Haldager, Haarslev, Sønderup, Vindstrup, Stenstrup og i endnu flere andre Skove ikke findes et Træ til Bygningstømmer, men kun nogle Stumper, ej heller et Læs Olden. Orebo og Stenlille Skove, som ellers var temmelig gode, er pantet bort, hvilket medfører Tab af Olden og Brændsel og særlig Bygningstømmer til Bønderne og til Hjultømmer samt Kul til Smeden, som udfører Slottets Arbejde. Af Skove, som duer, nævner han dog Vindstrup Skov samt Tyelse Skov og Skovene i Enemærkerne, „som dog i denne

Krigstid ulæsteligen er nær huggen og bortstjaalen og med Gevalt borttagen efter Svenskernes Befaling, hvilken Borgere og Bønder selv har forhvervet“. Han mener vel dermed, at det ikke alene er Svenskerne, som bærer Skylden, og skriver, „og haver jeg haft stor Genvordighed, fordi jeg forsvarede dem mod vore egne Landsfolk“. Stærke Storme har ogsaa drevet deres Hærværk, saa disse Skove taaler heller ikke Hugning, hvis de ikke helt skal ødelægges.

Om Købstæderne i Amtet skriver han, at deres Tilstand er meget slet, som før er bevist over for Kongen. Borgerne kan ikke udholde Indkvarteringen længere, men andrager om, at den maa blive lagt paa Bønderne. Mange i Købstæderne er løbet eller flyttet bort, og de faa, der er tilbage, har ingen Midler, hvilket kan ses af de ringe Forraad, der findes (i Slagelse var 115 øde og afbrændte Gaarde og Vaaninger).

Lützwow er dog maaske ikke helt af den Mening, at Indkvarteringen bedre kan bæres af Bønderne; thi han skriver om dem, at de „skulle bære al Byrden“, hvorfor Kongen ogsaa den 7/4 1658 har befalet ham, at han — saavidt det var muligt — skulde købe Korn og give Bønderne det til Underhold og Saasød. Dette har han gjort i saa stor Udstrækning, baade dengang og i det sidste Aar, „at uden Deres May.s naadigste Hjælp jeg er ruineret“. Han har forsøgt at faa Folk paa de øde Gaarde, hvoraf der, da Fjenden drog ud af Landet, var 137 paa Antvorskov. Ved ihærdig Flid har han siden naaet at faa 97 af Kongens Gaarde besat igen, medens Resten paa Grund af den store Landgilde endnu staar ubesat; men „dersom denne store Indkvartering ikke havde kommet,

skulde her paa Lehnet ikke have blevet mange øde Gaarde“.

„Den ulidelige Indkvartering, som dette Lehn var paalagt“, har gjort, at ikke alene de ny Fæstere er løbet fra Gaardene, men tillige en stor Del af dem, som trods Krigen har kunnet sidde ved deres Gaarde. De har tabt Modet, og der løber daglig nogle fra Gaardene, saa deres Naboer „skal holde Tynge og lægge ud for dem, saa det kommer de fattige Folk alt for tungt“.

Hvad de har af Kvæg, sælger de for halv Værdi, og Kornet vil nok ikke strække til som Brødkorn til Fastelavn. Af Rug har Bønderne kun saaet meget lidt, og Lützow kan ikke tænke sig, hvorledes de skal faa Korn at saa til Foraaret; Heste til at drive Ploven med beholder de heller ikke, og bliver For-aarsarbejdet ikke udført, vil endnu flere komme til at gaa fra Gaardene, hvad der bl. a. vil føre til, at Bygningerne bliver nedbrudt og bortstjaalet.

Hugo Lützow fører nu et vægtigt Argument frem for, at Kongen maa hjælpe Bønderne, idet han skriver: „Saa tror jeg ikke, at Eders May. skal faa denem i 6 eller 7 Aar saa vidt igen, at de kan give den sædvanlige Landgilde“.

For de Gaardes Vedkommende, som paa Grund af den høje Landgilde staar øde, bliver der hverken Landgilde eller „anden Tjeneste“ at notere for Kongen, men blev Landgilden sat ned, „kunde May. faa noget af det, som hans Ret var“.

Hidtil har Lensmanden talt Bøndernes Sag, men han tillader sig nu at minde om andre, hvis Kaar heller ikke er gode, og skriver: „Slots- samt Staldbetjente

har en stor Del af deres Løn tilgode, saavel før Krigen som siden“.

Som et lille Lyspunkt i al Bedrøveligheden meddelte han, at han har passet Slottets Avling saaledes, at der i det forgangne Aar har været en ret god Rughøst, men det skorter paa Forraad af Byg, baade til at saa i Slottets Marker og til at laane Bønderne, naar de skal saa; „thi her i denne Egn er det ikke at bekomme“.

Af Kongens Kvæg har han været saa heldig at redde 12 Køer, 3 Kvier, 1 Tyr og 4 Kalve foruden nogle unge Heste, Hopper og Føl, og han slutter sit Brev med at udtale Haabet om, at Kongen maa være tilfreds med, hvad han har udrettet.

Henvend halvtredie Aar efter satte Hugo Lützwow sit Navn under en Anbefaling paa et Bønskrift til Kongen, og Aarsagen til dets Fremsendelse og hele Tonen i det er nøje i Samklang med det foran meddelte Brev.

Brevet er dateret ¹⁶/₅, 1663 og er fra Møller Brix Laursen og Gaardmand Lauritz Hansen i Brorup, Sct. Mikkels Landsogn. Denne By hørte til Antvorskov Kloster — de to Brevskrivere bruger Ordet Kloster i Stedet for Slot; men maaske den Bødestraf paa en Okse, som Frederik II. satte for denne Forseelse, ikke gjaldt paa dette Tidspunkt — og den var i Krigens Tid blevet „afbrudt, opbrændt og i Grund ødelagt“, ialt 7 Gaarde og 2 Gadehuse. Kun de to nævnte Mænd reddede deres Ejendom, dog ikke uden stor Skade, „Gods og Formue forlist“.

Da Brorup By og Vandmøllen altid har staaet over Evne i Landgilde, har ingen siden haft Lyst til at opslaa deres Bopæl der. De to Mænd vil dog

meget nødig forlade deres Hjem og beder Kongen om et Afslag i Landgilde og Contribution. „I den Tid, de andre Gaarde var lagt øde, maatte vi bære Tyn-gen for al Byen, om vi ellers vilde blive ved, hvad vi og gjorde. Tilmed kunde vi ikke formaa at holde Gærderne vedlige omkring Marken, baade vores egne og de øde Gaarde, hvorfor vi ingen Fred kan have paa vores Korn og Eng for omliggende Byers Kvæg“.

Hvis Landgilde og Contribution maatte blive ned-sat til Halvdelen for Byen og Møllen, „saa vil vi for-mode, der vil blive den, som flytter til Byen at bøge och boe“. I saa Tilfælde vil Kongen igen med Tiden kunne faa „Landgilde og anden Herlighed“, og de to Mænd lover, at de selv af yderste Evne vil stræbe saaledes, at de ikke med deres fattige Hustruer og Børn skal forlade de Boliger, de har haft i lang Tid og stræbt for at blive ved.

Da de to Ansøgere siden tilsiges til at møde paa Københavns Slot, tør det maaske antages, at deres ydmyge Ansøgning har baaret Frugt, men det Haab, de udtaler om Tilgang af nye Folk til Byen, gik ikke i Opfyldelse; thi i Aaret 1674 oprettede Justitsraad Poul Nielsen af de 7 øde Bøndergaardes Jorder den nuværende Brorupgaard. Brorup delte Skæbne med Lyngby i Egeslevmagle Sogn.

Indholdet af de to her meddelte Breve viser os, hvor haardt Krigens Følger ramte dem, der — som Præsten Anders Madsen i Vemmelev skrev — boede „paa struggled“ (Strøget), mere end dem, der i dette Tilfælde havde det Held at bo paa mere „gemte Egne“.

Den ²⁴/₅ 1677 indsender Hugo Lützow igen et Klagesuk over Soldaters Fremfærd; men denne Gang

er det over „Venner“. Af de til den skaanske Krig hvervede Soldater var et Regiment under Oberst Stürcke blevet lagt i Kvarter i Egnen mellem Slagelse og Skælskør til liden Glæde for Bønderne, fra hvem de uden videre tog Korn, Vogne og Forspand, ja, spændte Hestene fra Bøndernes Plove og Harver og førte dem med sig.

Særlig blev der klaget over en Ritmester, som laa i Egeslevmagle. Bonden Hans Pedersen, som ejede en Halvgaard i Egeslevlille, skulde køre en Del Fourage til Ritmesteren, som forlangte 4 Rdl. foruden. Han blev budt 2 Rdl., men vilde ikke nøjes dermed og sendte fire Ryttere til Bondens Gaard, hvor de slog hans Hustru og ranede 2 Tdr. Byg, som skulde have været Saakorn; desuden tog de 2 nye Skjorter, 2 Sengeklæder, 12 Al. Vadmel, noget Garn af heglet Hamp, Høstreb, Hammelreb „af Hør vævet, med andet smaat Tøj“.

Fra Bonden Morten Hansen i Egeslevmagle tog de to Heste og brugte dem til Fjenneslev; herfra kom Karlen tilbage — men uden Hestene. Flere andre Eksempler fremføres paa Soldaternes voldelige Optræden, over hvilken Lützow klager til General-Krigs-Commissariatet i stærke Ord.

Da nogle fjendtlige Fartøjer har vist sig ved Sprogø, er der udkommanderet Vagt for at hindre eventuel Landgang, men L. klager over, at Rytterbønderne ikke vil møde paa Vagten, „og jeg mener, de skal saavel forsvare Hus og Hjem som andre“. Han henviser til, at han forrige Aar har indsendt et Forslag til en bedre Ordning af Landeværnet, men har intet hørt derom senere. „Det er heller ikke een Mands Værk saadant vel at ordinere.“

Fra $12/4$ 1697 findes en Besigtelse over Kongens reserverede Bøndergods i Antvorskov og Korsør Amter. Den indeholder Oplysninger om Gaardenes Hartkorn og Tilstand, Bøndernes Navne og Alder, Børn og vornedes Navne og Alder, „Bæster, Qvæg og Smaa fæmon“, om Udsæd og om hvor meget der kan saas, om der mangler Saa- eller Brødkorn og endelig om de nødvendige Beløb til Reparationer.

De kortfattede Bemærkninger under Rubrikken „Ved Magt“ giver som Helhed et trøstesløst Billede af Bøndernes Tilstand som f. Eks. „øde — ganske slet — meget fattig — ganske forarmet — Skidt og Skarn — er Skarn og øde“. Kun sjældnen anvendes Udtryk som „ved Magt“ eller „noget temlig ved Magt“. Af hele og halve Gaarde er ialt 45 øde, f. Eks. 6 i St. Mikkels Sogn, 8 i St. Peders, 8 i Gerlev, 7 i Skørpinge; kun 1 i Sludstrup og ingen i Bjergby.

Efter at have været kongeligt Len i mange Aar blev Antvorskov i Aaret 1703 af Frederik IV. gjort til et Grevskab for hans Elskerinde, Helena v. Vieregg; hun døde allerede Aaret efter, men A. benævnes nu i Dokumenterne for Grevskab i nogle Aar.

Fra dette Tidsrum foreligger Breve og Indberetninger fra Slotsforvalter Jacob From, som bl. a. meddeler, at den fulde Landgilde er 292 Rdl. 1 Mk. i Penge, 783 Td. 7 Sk. 2 Fdk. Rug og Mel, 1026 Tdr. 3 Fdk. Byg og 445 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. Havre. Husmændenes Arbejdspenge er 56 Rdl., og Stedsmaalspenge (Indfæstning), som hidtil er falden, beløber sig til 47 Rdl. Restancer, som ikke kan faas af øde og forarmede Gaarde, andrager 92 Rdl. 1 Mk., ca. 733 Tdr. Rug og Mel, ca. 476 Tdr. Byg og ca. 85 Tdr. Havre.

Der meddeles, at Bønderne er meget forsømmelige og modvillige med Hensyn til Gærders Opsætning, hvorfor man ved Dagens Frembrud maa ride ud og „drive dem Mand af Huse“, og From skriver, at man plejer at straffe med en Times Tid i Hullet eller paa Træhesten efter Forsømmelsens Størrelse, „men at pante dem er kun til Kongens Skade“. Han ønsker, at Ridefoged Christopher Bagge snart maa møde med den befalede Beskrivelse af Godset, før Bæster og Kvæg kommer paa Græs, saa at de nødlidende Bønder kan faa nogen Hjælp af deres Plovbæster, før Hestemarkedet, som holdes i Slagelse hver Tirsdag i Faste, indtræffer. Pløjetiden er „i Hænderne“, men mange af Bønderne kan hverken pløje eller saa paa Grund af manglende Plovbæster. Desuden vilde bemeldte Indberetning kunne give „de høye Herrer“ Kundskab om Bøndernes slette Tilstand og om, hvad Hjælp eller Afslag de behøver for at kunne klare Skatter og Landgilde.

Den „højeste“ af Herrerne, Kongen, maa have faaet nogen Kundskab; thi i Aaret 1707 skriver han til Ridder Claus v. Vieregg, Gehejmeetatsraad Friederich Schvanne til Svendstrupgaard, Mathias Numsen og Byfoged Hans Vinholt i Slagelse, at han ønsker oplyst, hvorledes det kan være, at Bønderne paa Grevskabet er i saa slet Tilstand, at de ikke alene ikke kan forrette Hoveriet ved Ladegaarden, men ogsaa er i stor Restance med Landgilde og Skatter. En Kommission skal begive sig til A. og i hver By, Gaard for Gaard, erkjendige sig hos hver Bonde om 1. hvorledes hans Jorder dyrkes og drives, 2. om han bruger sin Jord selv eller udlejer den, 3. om han har Sæde- og Brødkorn til Nødtørftighed, 5. om hvor-

ledes han har betalt sine Skatter og Landgilde, eller hvor stor Restancen er, 6. om der findes nogen Gaarde, som er „plat øde“ uden Bygninger og hvem der da driver Jorden.

Det skal undersøges, om den slette Tilstand er kommen, efter at Gaardene er lagt ind under Grevskabet, eller om det er sket ved Forpagterens eller Forvalterens Administration, og endelig om, hvorledes Ridefogeden har haft Opsyn med Godset. „Udstykningstanken“ synes ikke at have været fremmed for Fr. IV.; thi han skriver, at Kommissionen skal fremsætte et Forslag om eventuelt at reparere Ladegaardens Jorder blandt Grevskabets Bønder. Da Kongen har hørt, at der er udbrudt en smitsom Kvægsyge paa Ladegaarden, skal det undersøges, om der bør købes andet Kvæg i Stedet for det bortdøde, og hvis ikke, bør Græsningen „udbringes“, at der ej skal ske for stor Skade. I det hele skal det meddeles Kongen, hvad der kan være til Grevskabets Opkomst, og Besigtelsen skal være endt inden 3 Ugers Forløb.

Resultatet af dette kongelige Paabud var en lang Indberetning fra Kommissionen, og Bønderne i 37 forskellige Byer har lukket Munden op og fremført Klager over forskellige Forhold, hvor de mener sig forurettiget.

Det Klagepunkt, der hyppigst forekommer, er Fremgangsmaaden, naar Laane- eller Skattekorn skal betales. I Bjergby f. Eks. klager alle 26 Bymænd samdrægtelig over, at Laanekornet skal leveres med „fuld Top“; hvad der falder af Tønden paa Loftet kommer ikke Bonden til gode, men tages uden videre hen i Bunken; naar Kornet ikke er efter Ønske, faar Tønden et „Knub med Knæet eller Haanden“.

Skattekornt leveres i Korsør med lige strenge Maal. Fra Serdrup klages over, at Laanekorn leveres med „løst Topmaal“, men skal tilbageleveres med „fast“. Ole Hansen, Sørbylille, siger, at han har betalt Landgilde 1706 med 2 Tdr. Byg, men Kvitteringen lød kun paa 1 Td. Hans Mortensen, Flakkebjerg, er blevet slaaet af Amtsforvalterens Fuldmægtig, fordi han paastod, der blev maalt forkert.

Flere Bønder klager over, at de ved Overtagelse af deres Gaard har maattet betale Formandens Restancer indtil 4 Aar tilbage, og over, at de maa give „Seddelpenge“ ved Betaling af Skat paa Amtsstuen, og deres „Skovseddel“ er dyrere end før. Nogle mener sig sat for højt i Hartkorn.

En hyppigt forekommende Klage er over manglende Hjultømmer. Saaledes klager Landsgrav Mænd over, at de kun faar et halvt Læs aarlig, hvorfor deres Vogne og Plovredskab er i meget slet Tilstand; mange af Bønderne har ikke en Vogn, de kan køre en Mil med. I Lille-Valby klager de over, at de paa Grund af manglende Brændsel maa brygge og bage ved den Halm, der ellers skulde bruges til Kvæget.

Ridefogeden, Christopher Bagge, maa tit staa for Skud. Unge Hans Pedersen i Bjergby har maattet betale ham 2 Rdl. 4 Mk. for Skiftet efter Hans P.s Kone. Ejler Marcussen i Vollerup har betalt ham 2 Rdl. 4 Mk. for Fæstebrev, men intet faaet. Ridefogeden har faaet udleveret c. 14 Tdr. Byg og c. 11 Tdr. Havre til Besaaing af en Ødegaards Jord i Flakkebjerg, men der er kun saaet 3 Tdr. Byg og 1½ Td. Havre, som Bondens Fader selv pløjede Jorden til. Jep Madsen i Lille-Valby har i „hans bedste Havresæd“ maattet køre Ridefogeden til Ringsted

Landsting og derved været fra Hjemmet i 6 Dage. Marcus Jensen i Store-Valby har efter Tilsigelse af Ridefogedens Tjener maattet køre „et Kvindfolk“ fra Antvorskov til Braaby, „da blev hans Bæster forkørt og maatte ligge undervejs til om anden Dagen, inden han kunde vinde hjem igen“.

Selv Amtsforvalteren gaar ikke Ram forbi. Peder Olsen, Bøstrup, „bekom af Amtsforvalteren i 1705 et Plougbæst paa 17 Aar, — véd ej hvad det kostede — men døde straks derefter fra hannem“.

Det vil ses, at der fra Bøndernes Side har været nok at klage over. Atterup og Boeslunde har den ganske særlige Klage, at der ved en Besigtelse 1705 ingen har været for at skrive deres Sæd eller andet Gods.

Ser vi hen til de Bemærkninger, der tilføjes om Bygningernes Tilstand og Jordens Drift, er der kun faa lyse Punkter i Helhedsindtrykket. Almindelig er Tilføjelsen „ingen Skorsten“, og vi træffer Udtryk som „ligger aarlig i Bryd af hans Jord, for Mangel af Evne til Brug og Giødning, 3 $\frac{1}{2}$ Tdr. Sædeland“, eller „i Ohragre og Brydejord paa Grund af Afmagt det at drive og gjødske 9 Tdr. Sædeland.“

Enkelte Bønder har det ret godt som f. Eks. Bondefoged Andreas Christensen, Bjergby, der har beboet sin Gaard i 32 Aar uden Fæstebrev. Gaarden er paa 9 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Album Hartkorn og har 4 Længer à 11 Fag. I Stuelængen er et Ildsted med Jernkakkelovn, Bagerovn, Kiøler og Skorstene. Der findes Vogn, Plov og Harve og 3 Læs Langhalm. Besætningen er 10 Bæster, 2 Plage, 2 Stude, 4 Køer, 3 Studlinger, 2 Fjorkalve, 16 Faar, 18 Svin og 9 Bi-stader. Bonden har det nødvendige Brødkorn, og

hans Udsæd er $3\frac{1}{2}$ Tdr. Rug, $8\frac{1}{2}$ Td. Byg og $5\frac{1}{2}$ Td. Havre. Hans Tilstand betegnes som „meget god“ — sjælden Bemærkning i Indberetningen. Af Byrderne paa Gaarden andrager Skatter for Januar og April Kvartal 1707 et Beløb af 5 Rdl. 2 Mk. 4 Sk. Han maa i Munderingsskat udrede 1 Rdl. 1 Mk. 6 Sk. hver Termin, og Landgilden er i 1706 4 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg og 3 Tdr. Havre, hertil kommer 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 20 Æg; i Brødbagningspenge har han betalt 1 Mk. 14 Sk.

Hvorledes Kongen har været tilfreds med denne Indberetning, og hvad han eventuelt har foretaget sig som Følge af den, kan ikke oplyses. Forhaabentlig har den — som det synes — lidt vel bjergsomme Ridefoged hentet sig en kongelig „Næse“; men nogen Forandring i Bøndernes Tilstand til det bedre er der tilsyneladende ikke sket, at dømme efter en lignende Indberetning, som 10 Aar efter indsendes til Kongen.

Den nærmere Aarsag til denne Indberetning var Kongens Plan om at gøre Grevskabet til et Ryttergods, hvorfor der i Maj 1717 udsendes til Birkefoged Peter Kane en Befaling om, at han „med trende forstandige Mænd og Bønder“ samt Birkeskriveren skal drage fra Hus efter Hus, Gaard efter Gaard, By efter By, Sogn efter Sogn, saaledes at de under Eds Tilbud kan erklære sig om hver Bondes og Beboers Tilstand og udtale sig om, hvor der for en Rytter kan skaffes en Lejlighed med Kaalhave. Det skal oplyses, hvor megen Græsning og hvor mange Læs Hø à 30 Lpd. hver Bonde kan høste, og om der ved Byen findes Tørvejord, saa Rytteren aarlig kan faa 12 Læs Ildebrand; endelig skal det meddeles,

hvor meget en Bonde kan saa ialt — beregnet efter strøget Maal.

Forretningen skal paabegyndes med det samme og foretages hver Dag — dog ej paa Helligdage eller i Dimmelugen (Ugen før Paaskesøndag). Der begyndes om Morgenen ved Gry og vedblives til Aften. Fogeden og Skrивeren skal til Fortæring daglig have 3 Mk., og hver af Synsmændene halvt saa meget. Ridefogeden over Antvorskov Amt skal skaffe Befordring fra det ene Sted til det andet, men Synsmændene skal dog selv sørge for Befordring.

I Henhold til dette Paabud udvalgte Peter Kane paa en Tingdag Herman Faber fra Keldstrup, Christen Sørensen Boemand i Holmstrup og Lauritz Christensen, Hejninge, til at møde i Bjergby ved Bondefoged Andreas Christensens Gaard tidlig om Morgenen d. 11. Maj for at være med i den følgende Tid ved nævnte Besigtelse; de to Herredstingdage, Mandag og Tirsdag i hver Uge, er de dog fri, samt Helligdage og Dimmeluge.

Forretningen blev afsluttet d. 21. Maj og underskrevet af de fem Mænd; Herman Faber er den eneste af Bønderne, som kan skrive sit Navn. Den indeholder Optegnelser fra 76 Byer, Huse eller Møller, og Resultatet med Hensyn til Fremskaffelse af Lejligheder til Rytterne er ret ringe. Bønderne har jo nok ikke været særlig glade over Kongens Plan, og Række op og Række ned findes Bemærkningen „ingen Lejlighed“. Det er dog ikke alene Pladsen i Gaardene, det kniber med; Spørgsmaalet om Brændsel til Rytterne og særlig om Græsning til deres Heste volder stor Vanskelighed. I Skovsø har de kun lidt Græsning paa „Oragre, som er gul Sand-

banke Jord", men foreslaar, at de faar Lov at leje Græsning i Kongens Enemærker, som grænser op til deres Marker. Mange Steder siger de, at Græsning kun kan skaffes ved at tage af Agerlandet, hvad der vil være til Skade for deres Udkomme. De Hulby Mænd kan dog ved Indhegning af „Flasken“ skaffe Græsning til 10—12 Rytterheste, og Harrested Bønder, som nødig vil undvære nogen Plads i de Bygninger, de skal bruge til Korn, Kvæg og fornøden Brug, udtaler, at der paa Gadens Grund kan bygges 10 eller 12 Huse med Kaalhaver til Ryttere. Kan der endelig indrettes Plads til en Rytter, er det som Regel med en Del Bekostning; fra Devitsrød meldes kort og godt, at der kan indrettes „et dygtig Rytterhus“.

Klagen over at være sat for højt i Hartkorn gaar igen i denne Indberetning og ligeledes Klagen over Kvægsyge som f. Eks. i Store Valby, hvor „deres Heste og Bæster var af Skab og smitsom Syge fordrevet og endnu deraf befængt og deraf mange bortdøde, saa somme har mist og var bortdød fra, til 10—9—8 og mindre Styrker, saa de umuligt kand gøre og forrette deres Arbejde og Hofveri uden Høy Øfrigheds Hjælp“; ogsaa i Tyvelse er det galt med Kvæget.

Rubrikken „Behøver Reparation, Rdl.“ frembyder store Forskelligheder. Saaledes har Jens Nielsen, Møller i Gerlev, 52 Fag Hus, men behøver kun Reparation for 4 Rdl., medens Jørgen Andersen i Hulby har 20 Fag og behøver 40 Rdl. Gennemgaaende viser Reparationskontoen stor Brøstfældighed paa Gaardene. Af Indbo nævnes kun Kakkellovn og Bryggerkedel, to Ting som ikke ret mange Bønder

ejede. Gl. Hans Pedersen i Bjergby „haver Jernkacklofn og $\frac{1}{2}$ Td. stor brøgger Kiedel“, medens Niels Mortensen i samme By har „slet og ringe Bohave. Ingen Jern Kacklofen eller brøgger Kiedel“. Nogle Kedler angives at være af „Kaaber“, en enkelt er „bødt“.

Besætningerne er smaa; som Regel findes 2—3 Gange saa mange Heste som Køer, men Vinstrup synes allerede dengang at have været fremmelig med Kvægavlen, idet der hos Bønder i denne By findes næsten lige saa mange Køer som Heste; een Bonde har 6 Heste og 6 Køer. Som ganske enestaaende i Beretningen staar en Oplysning om, at to Bønder i Vinstrup har været modvillige med at give de ønskede Oplysninger. Der holdes paa Gaardene nogle Stude og fra 2—20 Faar.

Med Hensyn til „Græsning til Høveder“ er Forholdet f. Eks. saaledes: 20 Høveder — kan avle 10 Læs Hø; 7 Høveder — 2 Læs eller 12 Høveder — 3 Læs.

Den sidste Rubrik paa Skemaet „Bøndernes Tilstand“ er — som allerede bemærket — et Vidnesbyrd om, at Billedet er graat i graat som i 1707. Der er Bønder, om hvem der anføres „lovlig Tilstand“ eller „lovlig god Tilstand“, hvilket selvfølgelig ikke skal forstaaes, som om Tilstanden var *for* god, men at den var tilfredsstillende. Det anføres dog kun enkelte Gange; nogles Tilstand er „maadelig“, men her maa bemærkes, at dette Ord ikke havde saa forringende Betydning dengang som nu. Ellers skrives „slet“ eller „meget slet“ for de flestes Vedkommende.

Om enkelte Personer gives mere personlige Op-

lysninger som „syg og sengeliggende“ eller „gamle og udlevet“. Konen Kirsten Povelsdatter i Boeslunde er 84 Aar gammel; hun har boet paa Gaarden i 50 Aar, har været Enke i 32 Aar, og de sidste 8 Aar har hun været syg og sengeliggende. Maaske rummer disse korte knappe Oplysninger en Medfølelse med de Mennesker, som paa Grund af Alder eller Sygdom havde endnu sværere ved at klare sig ved det evindelige brydsomme Slid og Slæb for det daglige Brød, og maaske er det kun tørre, „forretningsmæssige“ Begrundelser for de paa det paagældende Sted forefundne slette Forhold.

Frederik IV.s Plan om eventuelt at reparere Hovedgaardens Jord til de omboende Bønder blev ikke udført i Praxis; men i et Dokument fra 1738 meddeles, at Antvorskov er bortforpagtet til Peter Neergaard og Anthoni Bartholomeisen for 6 Aar til $\frac{1}{5}$, 1745 for 3795 Rdl. aarlig, og nu følger en Forpagtningsperiode, indtil Ryttergodset sælges ved Auktion 1774, hvorved Bønderne fra at have Kongen som Godsherre nu kom under de forskellige Herregaarde, der opstod ved Salget.

Salget blev bestemt 1763, og der foreligger en Mængde Dokumenter i Anledning heraf. I et af disse er en Fortegnelse over Bøndergodset, og her gives for nogle Byers Vedkommende en kort Oplysning om deres Tilstand, men ikke som i de tidligere omtalte Indberetninger noget om, hvorledes de enkelte Bønder har det.

Heininge, Vemmelev, Studeby, Sørby (2 Huse), Sørbylille, Halkevad og Skørpinge faar Betegnelsen „god“; Landsgrav, Hyllerup, Holmstrup, Store Valby, Skovsø, Vedbysønder, Kirkerup og Esholte „temmelig

god“; Gudum, Snogemølle, Hemmeshøj og Ormslev „maadelig“; Breinehuset (Skovsø) „slet god“ og Ottestrup „slet“.

Det kunde af dette se ud til, at Bøndernes Tilstand har bedret sig en Del i de ca. 50 Aar efter Besigtelsen 1717, saa at de ved dette Vendepunkt i Antvorskovs Historie har haft nogenlunde taalelige Kaar, og snart skulde jo de store Landboreformer komme, der ikke alene for Bønderne paa Antvorskov, men i det hele Land, betød en gennemgribende Forandring i deres Kaar.

DE BASNÆS BØNDER
OG DERES SOCIALE OG ØKONOMISKE
FORHOLD I TIDEN FØR
DE STORE LANDBOREFORMER¹⁾

Af

Inger Tryde.

Den danske Bondestand i Stavnsbaandets Aarhundrede er et Emne, som gennem Tiderne er blevet behandlet ud fra patriotiske, moral- filosofiske, agrarhistoriske og nationaløkonomiske Synspunkter. Den første Gang, det 18. Aarhundredes Landboforhold blev taget op til effektiv Undersøgelse, var i selve Samtiden — særlig i 1760—80erne — da Skavankerne ved det hele System var blevet fremtrædende, og da man i Overensstemmelse med Op- lysningstidens Aand, og efter en kgl. Opfordring af 1755 til Indsendelse af almennyttige, økonomiske og fysiske Afhandlinger, frit begyndte at drøfte Mulig- hederne for en Forbedring af Bondens Kaar.

Der var ogsaa Forhold nok, som kunde kræve Ændringer. — Det Værn, som Bonden fra Middel- alderens Begyndelse havde søgt hos den nærmeste Herremand, havde medført en stadig stærkere Af-

1) Nærværende Afhandling er udarbejdet paa Grundlag af en Øvelse, holdt af Professor Dr. phil. Albert Olsen over For-udsætningerne for Stavnsbaandsløsningen, Kbhvn. 1937-38.

hængighed, ikke blot retsligt, men i enhver Henseende, og da særlig økonomisk; den frie Bondejord var i Tidens Løb blevet opkøbt af Herremændene, saaledes at nu kun et Faatal af Bønderne var Selvejere — Flertallet var blevet Fæstere uden Arveret til Jorden. Gaardene, som laa samlet i Landsbyer, var indbyrdes afhængige ved Fællesskabet, der, oprindeligt til Gavn, nu var blevet til en Forhindring for ethvert personligt Initiativ.

Herremanden, som Ejer af Landsbyens Jord, bortgav Gaardene i Fæste 3: overdrog en Mand Brugsret til Jord og Bygninger paa hans og hans Hustrus Livstid, dog kun paa den Betingelse, at han til rette Tider svarede visse Afgifter, som han ved Fæstets Indgaaelse maatte forpligte sig til; disse havde to Former; Landgilde og Hoveri. Landgilden var en aarlig Afgift, fastlagt og indført i Jordebøger, der stammede fra Matriklen af 1688; Landgilden blev oftest ydet i Naturalier, for største Delen i Korn: Rug, Byg og Havre, desuden i de saakaldte Smaa-Redsler, der gerne var: 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns, 20 Æg og nogle Steder Smør, ca. $\frac{1}{2}$ Otting; men hel eller delvis Afløsning af Naturalierne i Penge kunde ogsaa finde Sted. — Hoveriet var Arbejdsydelser og havde mangfoldige Former; alvorligst var den Del af det, som bestod i, at Bonden skulde stille Arbejdskraft til Dyrkning af Hovedgaardens Marker, hvorved hans egen Jord ofte maatte forsømmes; en anden Form for Hoveri var „Rejser“, det vil sige Befordring og Transport f. Eks. af Korn til København og andre Eksportsteder; Bonden skulde desuden være rede til at foretage Vejarbejder, Tørvegravning, Reparationer paa Hovedgaarden og andet forefaldende. Da

alle disse Hoveripligter ikke var fastsatte, men kunde paalægges efter Herremandens øjeblikkelige Behov og Førgodtbefindende, og ofte krævede mange ugentlige Arbejdsdage af Bonden selv eller berøvede ham hans Karl og Pige, tyngede de ganske uberegneligt og blev derfor yderligere forhadte.

I det 18. Aarhundredes første Halvdel var Kaarene rundt om paa Landet saaledes utilfredsstillende og haarde; dertil kom, at Kornpriserne var lave; mange af de unge søgte til Byerne eller ud af Landet¹⁾, Godsejerne fik svært ved at skaffe sig Arbejdskraft, der manglede Fæstere til Gaardene, og megen Jord kom til at ligge øde hen; Klager fra Proprietæerne i nok saa høj Grad som militære Hensyn var Anledning til Stavnbaandets Paalæggelse ved Forordningen af 4. Februar 1733. — Bondekarlen blev herved gennem hele sin Ungdom fra det 14. til det 36. Aar bundet til det Gods, hvorpaa han var født; og da Bestemmelserne senere skærpedes, blev det fra hans 4. til hans 40. Aar — og ikke nok hermed, men naar han i 40-Aars Alderen var udgaaet af Rullen, blev han tvunget til at tage Gaardfæste paa det Gods, hvortil han hørte, hvis ikke han vilde risikere yderligere 6 Aars Militærtjeneste.

Var saaledes Landbostandens Forhold over hele Danmark alt andet end ideelle, saa var det særlig slemt paa Sjælland; her var Jorden nemlig endnu mindre end i Jylland og paa Fyen i Selveje, og den sjællandske Bonde var stadig præget af Eftervirkningerne af det 1701 ophævede Vornedskab.

Mange Sider af danske Bondeforhold i det 18.

1) til Norge, til Holsten og Holland og derfra ofte videre.

Aarhundrede er blevet belyste — Jubilæumsaarene 1888 og 1938 har fremkaldt adskillige videnskabelige Arbejder, interessante ogsaa derved, at den Udvikling, som er sket siden Reformernes Dage, har skabt andre Perspektiver og nye Synspunkter for Vurdering.

Er det saaledes muligt gennem trykte Fremstillinger at faa fyldigt Kendskab til den danske Bondestand som Helhed, saa stiller Sagen sig lidt anderledes, naar Talen bliver om de enkelte Egenes Historie og om Menneskene, der udgjorde den danske Bondestand, som levede i det 18. Aarhundrede og med forældede Redskaber og under Ufriheds Kaar dyrkede deres Jord.

Vil man vide Besked om disse Mennesker, kan man søge deres Spor i Kirkebøger og Protokoller, hvor mange af de ydre Rammer for deres Liv staar noteret. Protokollerne findes i Godsarkiverne, hvoraf mange nu er samlet paa de 4 Landsarkiver; de omfatter Bøger og Dokumenter, som angaar Godserne og deres Drift: Regnskabsbøger, Korrespondancer, Jordebøger, samt Fæste- og Skifteprotokoller over Godsets Bønder.

Sorø Amt er rigt paa Godser; Arkivalier fra 30 Godser og 10 egentlige Godsarkiver herfra findes nu paa Landsarkivet i København — deriblandt Basnæs Arkivet. Det er ved at gaa til Fæste- og Skifteprotokollerne i Basnæs Arkivet, at man kan træffe dem, der var Fæstere under Godset og se, under hvilke Forhold de levede.

Disse Protokoller gaar tilbage til 1719, da det ved en kgl. Forordning af ²³/₁ bestemtes, at „ved hver Hovedgaard skal og indrettes og holdes en Fæstebog eller Protocol, hvori skal indføres alle paa God-

set udgivne Fæstebreve med deres Reverser — —“ (Genparter). — „Paa samme Maade skal og med Skifte-Protocollens Indrettelse paa alle Proprietariers Gods forholdes, som om Fæste Protocollerne meldet er — —“; naar ogsaa Skifteprotokollerne findes i Godsarkiverne, er det, fordi Herremanden var Skifteforvalter i Boet efter sine Fæstere; i denne Bog indførtes, ofte kun faa Timer efter, at den døde havde lukket sine Øjne, den Vurdering, som blev holdt over det efterladte Bo med en Opgørelse over Formue og Gæld og med en Bekendtgørelse af, hvordan de eventuelle Arvepenge skulde fordeles. I Fæste- og Skifteprotokollerne har man derfor et vigtigt Materiale til Forstaaelsen af de forskellige Godsers sociale og økonomiske Historie; ved at foretage Udskrifter og lave Opstillinger kan man faa et Billede af de enkelte Landsbyers, Gaardes og Personers Forhold.

Naar i det følgende Husmændene, Daglejerne og Arbejdsfolkene ikke omtales, skyldes det, at Protokollerne ikke indeholder saa regelmæssige Meddelelser om dem, at man kan bygge en paalidelig Fremstilling derpaa.

Som Eksempel skal gengives et Fæstebrev paa en Gaard i Lundbye, udstedt 13. Juli 1743 til Lars Pedersen, Landsoldat¹⁾.

„Paa Hans Højgrevelige Excellence, Den Høj- og Velbaarne Herre, Herr Greve og General Major von Holsteins Vegne bliver hermed stød og fæst til Lars Pedersen, Land Soldat for Basnæs Gods, og til første Session af Roullen udgaar, den Gaard i Lund-

1) I det aftrykte Brev og Skifte er Tegnsætning og Stavemaade ændret efter moderne Sprogbrug, undtagen i Listen over Boets Aktiver og Passiver.

bye, som Hans Sørensen sidst beboede og fradøde, skyldende Hartkorn Nye Matricul 4 Tønder, hvilken Gaard bemeldte Lars Pedersen er forundt sin Livstid at maa nyde, bruge og beholde al den Stund, han deraf aarlig og udi rette Tider udreder og betaler de kongelige Skatter og Paabuder, som ere eller paabydendes vorder, aarligen yder det sædvanlige Landgilde efter Jordebogen, som er Rug 4 Skæpper, Byg 3 Tønder, Havre 1 Tønde, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns, 1 Snes Æg, altsammen uden nogen Restantz, holder Gaarden i god Hævd og Stand og intet af dets Tilliggende lader forkomme, men altid røgter og gøder Jorden forsvarligen gør sit Hoveri og Rejser til halvt imod sine Naboer upaaklagelig i alle Maader; Enken ægter han paa Stedet og annammer Gaarden med Besætning og alt vedhørende, som i god Stand forefindes, og hvortil han efter Loven bliver ansvarlig; hvorimod han i sin Tid svarer og betaler til salig Hans Sørensens trede umyndige Børn, hvis (hvad) dennem efter holdende Skifte er tilfalden og besørger deres Opdræt og Skolegang efter Skiftets Formeldning forsvarligen. Til Indfæstning¹⁾ haver Lars Pedersen betalt 30 Rdl. Iøvrigt haver han sig efter Kongl. Majestæts Lov og Forordninger at rette og forholde, er sit Høje Herskab og deres Betjenter hørig og lydig under dette Fæstebrevs Fortabelse, Basnæs, d. 13. Juli Anno 1743.*

Som man ser griber Gaardfæstet i dette Tilfælde ogsaa ind i Lars Pedersens personlige Forhold, idet han med Gaarden overtager Formandens Enke og Forsorgen for hans 3 umyndige Børn; dette Forhold, at Enken paa Gaarden gifter sig med en ung Karl, der kan overtage Driften for hende, og selv derved

1) Indfæstning var en Sum, som den nye Fæster erlagde til Godsejeren ved Fæstets Indgaelse, i Størrelse gerne afhængig af Gaardens Godhed og ofte paa Grund af dennes daarlige Tilstand slet ikke opkrævet, da det, som nævnt, tit var vanskeligt i det hele taget at skaffe en Fæster til Gaarden. En Indfæstning paa 30 Rdl. er efter Basnæs Forhold en ret høj Sum for en Gaard, der er saa lille, at den maa betragtes som en „Halvgaard“, og tyder derfor paa god Stand.

faar Gaard i Fæste, var en meget almindelig Fremgangsmaade, saa almindelig, at man ofte i Skifteforretningen efter den afdøde Bonde blandt de tilstedeværende træffer Enkens Fæstemand; for den sociale Forsorg har det været en baade praktisk og besparende Foranstaltning, og hvis Aldersforskellen mellem Mand og Kone har været nogenlunde normal, er mange saaledes stiftede Ægteskaber maaske ogsaa blevet harmoniske; værre har det naturligvis været, naar en ung Karl har maattet ægte en gammel Enke for derved at opnaa en god Gaard i Fæste.

Om Beskaffenheden af den Gaard, som Lars Pedersen gik ind til, faar man Besked, naar man i Skifteprotokollen finder frem den Skifteforretning, som har fundet Sted ved Formanden Hans Sørensens Død.

„Anno 1742, d. 13. Febr. er, efter foregaaende Tillysning af Flacheberg Herredstings Ret, foretaget Skifte og Delings Afhandling efter afgangne Hans Sørensen, Basnese Gaardmand i Lundbye imellem hans efterladte Enke, Sidse Hansdatter med Lavvæрге hendes Fader Hans Dinesen i Lundbye paa den ene, og deres med hverandre avlede Børn, som ere tvende Pigebørn, nemlig Johanne Hansdatter, 5 Aar gammel, med Formynder unge Morten Hansen

Lundbye, og den yngste Datter, nemlig Maren Hansdatter, 3 Aar gammel, med Formynder Hans Jespersen ibidem, (sammesteds) paa den anden Side; til Skiftet at forrette mødte jeg underskrevne med til mig tagne tvende Mænd, Jesper Hansen og Hans Iversen i Lundbye, som Boen forhen har registreret og vurderet og er som følger:

I Stuen	1) Rdl. M. Sk.	Rdl. M. Sk.
1 fyr bord med		1 gl. gaase benck... 1 4
skuffe under..... 1		1 liden fyr benck... 8
1 lidet vraa skab		2 stoele..... 12
med laas og nøgel 4		1 fyr sængestæd.... 1 4

1) 1 Rigsdaler = 6 Mark à 16 Skilling.

1 Rdl. vil i Købekraft svare til ca. 8 Kr. i 1938.

	Rdl.	M.	Sk.		Rdl.	M.	Sk.
1 sort sribet Vadmels underdyne	1			2 træ Kander	1		4
1 dito	1			1 lampe og tran- krucke			6
1 dito	1	4		2 sie bøtter			12
1 blaastribet ulmer- dugs overdyne	1	4		1 Sye skrin			12
1 blaa digtens hoved Pude		3		1 Kammeret			
1 brun sribet dito . .		2		1 gl. Fyr Kiste	1		8
1 graa Vadmels dito .	1	12		1 dejen trug	1		8
1 gl. blaastribet ul- merdugs hoved pude			12	1 half ølltønde	1		4
1 ulmerdugspude med vor		2		1 lidet bret			4
1 grøndt sengeklæde			10	1 liden otting			4
1 blaat omheng		4		1 gl. ballie			2
1 blaagarns lagen . . .		4		1 haspe			2
1 fyr senge stæd til at trække ud		1		1 tiere otting			4
1 blaastribet ulmer- dugs over dyne		2		2 Boutelier			4
1 hvid linet underdyne		2		1 gl. sie bøtte			2
1 gl. dito	1	2		1 hylde fiæl og 1 eske			4
2 hoved puder		3		1 gl. øll tønde			12
1 par blaagarns lagen		2		1 gl. ballie			2
1 par dito	2	8		1 stander tønde			4
1 overtræk til 1 pude		8		1 Kiøckenet			
2 stoele puder		12		1 Jern gryde		3	
2 hand klæder		1		1 Ildtang og Kiels Krog			8
2 boer duge		1		1 sie			2
1 gl. Jern Kackelovn .	2			1 gryn Kurv			2
1 gl. Ege Kiste		2		1 brygger Kiedel	4		
1 gl. fyreskab med 2 Rum		3		1 senge fiæl			4
1 Spinde Rok	1	8		1 linet dyne	1		8
1 hylde fiæl		4		1 hoved pude			8
1 Ramme bag bordet		4		1 hand quærn	1		
				1 sie bøtte			2
				1 Malke spand			8
				1 Kierne			12
				1 spand og 1 strippe			8
				1 øll Kar			4

	Rdl.	M.	Sk.		Rdl.	M.	Sk.
2 Kar stoele.....			8	I Gaarden			
1 Kurv.....			2	1 beslagen færrets			
1 gl. ørre ballie.....			8	vogn med behør... 11			
8 træ talerkener.....			6	1 gl. dito.....	4		
1 hacke.....	12			1 Plou med behør..	2		
1 gl. grau spade....		4		1 træ harve.....	1	8	
2 træ skaaller.....		5		1 gl. tromle.....	2		
1 sælle og 1 sold...	1	8		1 hiul bør.....			10
1 Kaal skiepe.....		6		Creaturet			
1 skiepe ballie.....		6		1 brun Wogn hæst			
1 drøstte trug.....		8		10 Aar.....	10		
3 særke.....	4	8		1 sorte brun blisset			
Paa Loftet				ditto 8 Aar.....	10		
1 gl. Kar.....	1	4		1 gl. brun hæst			
1 oste heck.....		2		14 Aar.....	5	4	
3 skieper Erter.....	3	12		1 gl. sort skimlet			
2 Td. viker.....	2	4		14 Aar.....	5	2	
1 Hugge Huset				1 brun ditto hæst			
1 Skiere benck.....		4		9 Aar.....	5	2	
1 skiere Kiste med				1 ditto 7 Aar.....	4	4	
behør.....	2	4		1 Rødblisset ditto			
1 hand øxe.....	1	8		5 Aar.....	4		
1 Hug øxe.....	1	12		1 brun ditto 3 Aar..	3	2	
2 Naure.....	2	8		1 snoppet føl.....	2	2	
1 gl. Sau.....		8		Qvæg			
1 Ride hønde.....	2			1 rød draget Koe			
Den sal. Mands				11 Aar.....	4		
lifs Klæder				1 blaadraget dito			
1 graa Kiol af Klæde	1			7 Aar.....	6		
1 Rød Vadmels trøye	2			1 ditto qvie 5 Aar..	4	4	
1 hvid ditto.....		12		1 sort dito 5 Aar...	4	2	
1 gl. brystdug.....		8		2 sort draget Stude			
1 par skind boxer..		12		3 Aar.....	6		
2 hørgarns skiorter..	1			2 Røde qvier 3 Aar.	5	2	
				12 stk. faar à stk.			
				3 Mk.....	6		

	Rdl. M. Sk.		Rdl. M. Sk.
Svin		Kornet i Husene	
2 søer	2 2	Rug anset for 4 td..	8
2 galte	4	Biug 12 td.	20
5 grise à stk. 1 Mk..	5	Havre 6 td.	4 3
4 giess 1 gasse.....	5	2 læss langhalm....	2
8 høns og 1 hanne .	4 8	Summa... 186	1 15

Foranstaaende Registering og Vurdering at være rigtig
forret testerer

Jesper Hansen

Hans Iversen

og blev Enken med samtlige overværende tilspurgt om
noget mere fandtes, som burde at komme Boen til
bedste, hvortil hun svarede nej, og altsaa udfalder Boens
Besværing som følger:

1. Gaardens Besetning	Rdl. M. Sk.
Dertil udfordres efter hans Kongl. Mayts forordning	
2 forsvarlige Vogn heste à 12 rl.	24
6 Plou bæster à 6 rl.....	36
1 Vogn Plou og Harve	12
2. Kongl. Skatter	
deraf rester intet paa denne tid, men April og Juli	
kvartal føres her til Udgift siden forrige Aars Auling	
er vorderet nemlig April qtal.....	1 2
Juli qtal	1 4 3
3. Det høje Herskabs Landgilde er for afvigte Aar rig-	
tig betalt	
4. Gaardens Brøstfældighed	
Stue længden 7 Fag ansat Fæld for	3
Vester Længden 8 Fag for.....	2
den nordre Længe 9 Fag for.....	4
den østre Længe 7 Fag for.....	4
langhalm overalt paa Gaarden 7 læs.....	7
5. Vaarsæden tilstundende foraar	
biug 8 Td. à 1 rd 4 mk.	13 2

	Rdl.	M.	Sk.
Havre 6 Td. à 4 Mk 8	4	3	
Erter 2 Skp		3	
Vicker 3 Skp.....		3	
6. Tieneste Folkenes Løn ¹⁾			
til Pigen Ingefred Hansdatter 1/2 Aars Løn til Paaske	2	4	
7. Bortskyldig Giæld			
til Jockum Bruun i Skielskiør for Vahre		6	
Den afdødes Begravelse til Præsten og Degnen for liig			
Prædiken alt.....		3	
for Klockeren		3	
1 tønde øll.....	2	4	
1 liig kiste	1	2	
for fisk.....		3	
Andet til Maaltidet	1	1	
5 Kander Brendevin	1	4	
lagen og skjorte	1	4	
som bedrager i alt 12 Rdl. 3 Mk.			
Enken paastod hines begravelses bekostning lige her			
imod med.....	12	3	
Skiftets bekostning, dets tillysning	1	6	
de tvende Vurderingsmænd for deres Umage.....	2		
Summa boens besværing....	153	9	
Lignet og sammenlagt Formue imod Besværing og da			
bliver til Arv og Deling for Enken og Børnene	33	1	6

som imellem Enken og Børnene skulde deles efter Loven, men som Enken i Henseende hendes sal. Mand for kort siden er bort

1) Den aarlige Folkeløn paa Basnæs Gaardene har ikke varieret synderligt fra Skik og Brug andre Steder i Landet; den har gennemsnilligt været for en Karl ca. 13 Rdl. 3 Sk.; en Pige ca. 5 Rdl. 5 M. 14 Sk.; en Dreng 6 Rdl. 9 Sk.

død var i Tvivl om hun kunde være frugtsommelig, saa kunde Skifte Retten ikke for denne Gang faa Skiftet til Endelighed forved hun med Tiden bliver i Stand der om at kan give sikker og tilforladelig Oplysning for i al Fald om Guds Vilje saa er, at hun i saa Maade endnu et Barn skulle føde, det da tillige med dets Søkende kunde gaa i Arv og Deling og paafølgende opstaar Skifte indtil videre. Datum Skiftestedet ut supra (som ovf.)

M. Mannesen

Hans Dinesen
Hans Iversen
Jesper Hansen
Morten Hansen

“

Efter at Enken Sidse Hansdatter har født en Søn, Hans Hansen, „der ganger i Arv og Deling“ — bliver Skifteforretningen fortsat:

„Af Summen 33 Rdl. 1 Mk. 9 Sk. tilfalder Enken det halve som er 16 R. 3 M. $12\frac{1}{2}$ Sk. og hendes trende Børn nemlig 1 Søn og 2 Døtre deler sig i det andet halve som er 16 Rdl. 3 Mk. $12\frac{1}{2}$ Sk. hvilket Skifte udi 4 lige Lodder¹⁾, som bedrager til hvert Lod 4 Rdl. $15\frac{1}{2}$ Sk. og altsaa bekommer:

1. Sønnen Hans Hansen	2 Lodder som er.	8 R. 1 M. $14\frac{1}{4}$ Sk.
2. den ældste Datter Johanne Hansdatter		
	1 Lod.....	4 $15\frac{1}{8}$
3. den yngste Datter Maren Hansdatter	1 Lod	4 $15\frac{1}{8}$
	<hr/>	
	gør ovenstaa-	
	ende..	16 R. 3 M. $12\frac{1}{2}$ Sk.

Hvilket Børnenes Arve Lod der udi Gaarden bestaaende under Formyndernes Opsigt indtil de opnaar deres myndige Alder, og imidlertid skal Gaardens Besidder være forpligtet at forsyne dem med fornøden Opdragelse af Kost, Klæder og Skolegang, saaledes som forsvarlig kan være; Boen er altsaa ladet Enken ubrudt med Vilkaar, at hun betaler og fornøjer Vedkommende den opførte Gæld og holde Skifteretten i alle Maade skadesløs; saaledes er dette

1) Søster arver halvt med Broder.

Skifte udi Overværelse af Formynder og underskrevne Mænd sluttet og til Ende bragt. Datum Skiftestedet ut supra.

M. Mannesen

Hans Dinesen
Hans Iversen
Jesper Hansen
Morten Hansen

Ejendommeligt er det at lægge Mærke til Rubrikkerne: Creaturer, Qvæg og Svin og sammenligne Tallene dér med Nutids Forhold; de forbedrede Dyrkningsredskaber, det øgede Mejeribrug og Svineavlens Vækst er naturligvis Aarsag til denne Forskel.

Ved Opgørelsen af Boets „Besværinger“ er Forholdet det, at Herremanden som Gaardens Ejer havde Ret til at forlange, at den til enhver Tid var i god og forsvarlig Stand og havde fuld Besætning; herved forstaas efter Forordning af ¹⁷/₁ 1701 „— en Ploug med 8 dygtige Bæster, en Vogn og en Harve med fornøden Redskab, og saa mange Tønder Sædekorn af alle Slags som til Gaardens Sæd udkræves“ — og endvidere hedder det „Denne Besætning tages forlods ud af Bondens Boe, og maa hverken Arvinger eller Creditorer bekomme noget, førend den er udtaget. Findes den ikke in Natura, udtages Betaling derfor af Boet, og det Manglende skal strax indkøbes“. Hvis Gaarden var slet holdt, betragtedes dens Brøstfældighed ogsaa som en Gæld, Bonden havde paadraget sig til Herremanden.

Godset Basnæs havde ifølge Matriklen af 1688 og de senere Jordebøger fra det 18. Aarhundrede 12 Byer: Tiærebye, Vedskiølle, Lundbye, Lundstorp, Eggersløv-lille, Tiustofte, Heslebye, Smedstrup, Maglebye, Stis-

næs, Orebye og Sepperup. 1764 findes der ialt 79 Gaarde med et samlet Hartkornstilliggende af 581 Tønder, hvilket giver en Gennemsnitsstørrelse pr. Gaard af godt 7 Tønder; dette svarer ogsaa til Forholdene andre Steder i Landet; omregnet i Tønder Land vil det udgøre ca. 50-53 Tdr. Land, idet Boniteten i Antvorskov og Korsøer Amter var hhv. $7\frac{1}{6}$ og $7\frac{1}{2}$ Td. Pløjeland til hver Td. Hartkorn; men uden videre kan man dog ikke drage Sammenligning med moderne Forhold, da Jordens Ydeevne jo siden i saa betydelig Grad er steget.

Fra 1803 findes en „Beskrivelse over Agerdyrkingens Tilstand i Danmark“ af Professor i Landøkonomi Begtrup; her finder man i Afsnittet „Jordbundens Beskaffenhed“ en Beskrivelse af Jorden i Antvorskov og Korsøer Amter; den vestlige Del af disse „er meget god, i Særdeleshed god ved Slagelse og Skielskør. Den østlige Side er riig paa Skove. I Vester og Øster Flakkebjerg Herreder findes de betydeligste Skove i Landet, i samme Skovegn er gode Humlehaver. Jordbunden falder paa mange Steder i disse Amter siid, hvorfor der dyrkes ogsaa mere Vaar- end Vintersæd; paa den østlige Deel gives meget af den bekendte Skovleer, da Grunden har været begroet med Skov, og er endnu ikke ved Kultur tilstrækkeligen forvitret — “.

Der synes saaledes at have været naturlige Betingelser, for at Egnens Befolkning kunde leve paa et sundt, økonomisk og socialt Grundlag. For at se om denne Formodning holder Stik kan man undersøge Fæste- og Skifteprotokollerne lidt nærmere. Som vist indeholder de mange Oplysninger, dels om Gaardene, deres Størrelse og de Afgifter, der var knyttet

til dem, og dels om Fæsterne og deres personlige Forhold og deres Forhold til Arbejde og Gaard; ved at bearbejde alle disse Oplysninger statistisk kan man læse en Del om de sociale og økonomiske Forhold paa Basnæs Gods. Men først vil det være af Interesse at betragte de forskellige Landsbyer og de Mennesker, som boede dér.

Forsaavidt det har været muligt, er de enkelte Gaarde identificeret ved de Folk, der har boet paa dem gennem Tiden fra 1719 til 1788, men i mange Tilfælde har Materialet svigtet, og ikke alle Landsbyens Gaarde har kunnet findes; Vanskeligheder opstaar naturligvis ogsaa, fordi Slægtsnavne endnu ikke føres, og flere Personer desuden kan have samme Navn; i saa Tilfælde kan Identification dog undertiden opnaas alligevel ved at tage alle Fæstebrevets og Skiftets øvrige Oplysninger til Hjælp.

Inden for Landsbyerne har Gaardene gerne været lige store, eller de er i Aarhundredets Forløb blevet gjort det ved en „Omrebning“, hvorved ogsaa Landgildeydelseerne blev gjort ensartede.

I efterfølgende Opstilling gives der først en Oversigt over de enkelte Landsbyer, deres Hartkornstørrelser og deres Afgifter¹⁾; derefter er hver Gaard opført for sig med Navnet paa Fæsteren, Dato for hans Overtagelse af Gaarden, hans evt. Slægtskabs-

1) Antallet af Gaarde er opgivet efter Jordebogen af 1764, men var ved Aarhundredets Begyndelse større for de fleste Byers Vedkommende; dette er Grunden til, at Lundbye, som i 1764 har 14 Gaarde, i Fortegnelsen her staar anført med 16 Gaarde; i 8 af de øvrige Landsbyer har det derimod ikke været muligt at følge alle Gaardene, og i Smedstrup er der ifl. Jordebogen kun et Hus, der hører til Basnæs.

forhold til Formanden, Aarsag til at dennes Fæste er ophørt, samt Indfæstning, og endvidere er opført Resultatet af nogle Skifteforretninger med Opgør af Boets Aktiver og Passiver¹⁾; den sidste Rubrik er forbeholdt enkelte særlige Oplysninger. — Hoveriet omtales kun i de Tilfælde, hvor en Afløsning har fundet Sted; for de fleste Landsbyers Vedkommende giver Fæstebrevene kun den vage Oplysning, at Fæsteren skal gøre sit Hoveri og Rejser som sine Naboer.

TIÆREBYE

10 Gaarde à Hartkorn: 7 Tønder, 4 Skæpper. Imellem 1770 og 1774 udvidet til 8 Tønder, 4 Skæpper, 2 Fjerdingkar og $\frac{6}{7}$ Album. 1 Gaard med kun 4 Tdr. Hrtk.

Landgilde: Indtil 1763: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden Smaa-Redsler, 3: 1 Lam, 1 Gaas, 1 Par Høns og 20 Æg. I 1763 indskrænkedes Landgilden til: 4 Tdr. Byg plus Smaa-Redsler (som ovf.). I 1774 blev Landgilden atter noget udvidet og desuden øget med et Pengebeløb, i Periodens Slutning er den: 4 Tdr. $\frac{4}{7}$ Skpr. Byg, Smaa-Redsler plus 1 Mark og 6 Skilling. 1 Gaard*) er dog fritaget for Pengeydelsen.

1) Enkelte Uoverensstemmelser her skyldes Poster, der er opført andetsteds.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Morten Pedersen	forsat: Ar- mod og Svagh.			
1720 ²⁷ / ₇	Peder Larsen	fradøde			
1733 ² / ₁	Peder Jensen				
	Mikkel Andersen	fast ruine- ret den			
1739 ¹⁷ / ₂	Povl Larsen				
1740 ⁵ / ₂	Peder Frandsen	frasat: slet Tilstand			
1749 ²⁶ / ₂	Niels Larsen		fri, fm. slet Tilst.		
1766 ¹⁸ / ₁₁	Laurs Olsen	afstaaet			
1767	Andreas Olsen		20 R.	1771 eft. Margr. Hansdatter Aktiv: 101 R. 15 S. Passiv: 379 R. 2 M. 0 S. ÷ 278 R. 1 M. 1 S.	
	Jeppe Hansen	Restance			
1767 ¹³ / ₁₀	Christen Andersen	Restance	fri		
1770 ¹⁸ / ₄	Peder Larsen		fri		
	Peder Mortensen	Sygdom og Alderdom			
1763 ¹ / ₅	Peder Jerresen	Restance			
1778	Jeppe Hansen				
	Ole Andersen				
1741 ²⁴ / ₁₀	Jens Galschiöt og Sidsel Maria Olsd.en øde Gaard- frasagt			plads V. for Tiærebye Kirke
1749 ³¹ / ₁	Peder Olsen				

1767	$\frac{2}{5}$	Christen Jensen	rømte	fri	fæstes hvorpaa
1770	$\frac{3}{1}$	Peder Nielsen	rømte		J. G. skal op-
1779	$\frac{2}{11}$	Niels Mogensen	rømte	fri	bygge Hus paa 8 Fag.

*) Mads Andersen					
Søn:					
1746	$\frac{6}{3}$	Jerre Madsen	Aktiv:	
			døde		106 R. 4 M. 10 S.
1781	$\frac{26}{9}$	Ole Larsen	Restance	fri	Passiv:
			& slet Tilst.		280 R. 2 M. 14 S.
1786	$\frac{10}{2}$	Hans Jeppesen		fri	\div 173 R. 4 M. 4 S.

		Niels Roed	fradøde		
1750	$\frac{26}{7}$	Peder Pedersen	frasat:		
			slette Forh.		
		Peder Rasmussen	Restans		
1766	$\frac{20}{9}$	Ole Nielsen	Restans	fri	
1778	$\frac{20}{11}$	Jørgen Mortensen			
1781	$\frac{23}{3}$	Hans Lave	frakom	fri	
1788	$\frac{15}{3}$	Christen Pedersen		fri	

		Peder Holte	forsat: forsøm-		
			melige Forh.		
1774	$\frac{8}{5}$	Peder Larsen	Restans	fri	
1778	$\frac{20}{11}$	Ole Jørgensen		fri	

VEDSKIØLLE

16 Gaarde à Hartkorn: 8 Tønder, 2 Skæpper.
Landgilde: Indtil 1757: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg,
1 Td. Havre, desuden Smaa-Redsler, 3: 1 Lam,
1 Gaas, 1 Par Høns og 20 Æg. I 1757 ind-
skrænkedes Landgilden til: 4 Tdr. Byg, 1 Td.
Havre plus Smaa-Redsler (som ovf.) Fra 1766
udgaar Havre Ydelsen.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Lars - Søn:				
1733 17/3	Christen Larsen			Aktiv:	
1757 20/1	Anders Jørgensen		13 R.	408 R. 2 M. 12 S.	
			2 M.	Passiv:	
1780 7/9	Christen Christensen.....		fri	327 R. M. S.	
				+81 R. 2 M. 12 S.	
	Hans Nielsen	afstod			
1734 16/5	Jens Hansen	fraflytte			
1749 28/8	Ole Jensen		fri, slet Tilst.		
	Jens Pedersen			120 R. 1 M. 1 S.	
	•	fradøde		139 R. 3 M. 2 S.	
				+19 R. 2 M. 1 S.	
1747 8/11	Hans Pedersen		10 R.		
		Alder og Skrøbeligh.			
1749 30/1	Peder Hansen.....		fri		
	Søn:				
1765 9/10	Hans Pedersen			183 R. 4 M. 10 S.	
		døde		233 R. 3. M. 6 ¹ / ₂ S.	
	Enken ægtes af:			÷39 R. 4 M. 12 ¹ / ₂ S.	
1785 1/11	Morten Pedersen				
	Niels Roed	frasat			
1749 1/2	Hans Erichsen		fri,	109 R. 1 M. 0 S.	
		Alderdom, Svaghed, Fattigdom	slet Tilst.	407 R. 1 M. 2 S.	
				÷297 R. 5 M. 4 S.	
1775 20/10	Sigvert Thomsen		fri		
		Svaghed			
1785 1/11	Lars Thomassen		fri		

	Christen Jørgensen	44 R. 0 M. 13 S.	
		122 R. 3 M. 11 S.	
		$\div 78$ R. 2 M. 14 $\frac{1}{2}$ S.	
1749	²⁵ / ₁ Jacob Jensen	døde	
1766	¹⁶ / ₁ Anders Michelsen		Gaarden i slet Stand.
1767	² / ₅ Christopher Jensen	Restans	
1782	²⁰ / ₁₀ Jens Frandsen	fri	
<hr/>			
	Peder Jensen	afstod	
1749	²¹ / ₂ Peder Frandsen	fri, døde	fri, slet
	Søn		Tilst.
1768	¹⁰ / ₆ Anders Pedersen	fri	
<hr/>			
	Hans Andersen		
1749	¹⁸ / ₁ Tohmas Erichsen	fri, fradøde	232 R. 2 M. 15 S. 293 R. 1 M. 5 S. Tilst. $\div 60$ R. 4 M. 6 S.
1766	²⁰ / ₈ Jens Hansen	fri	177 R. 4 M. 8 S. 268 R. 0 M. 0 S. $\div 90$ R. 1 M. 8 S.
<hr/>			
	Søren Povlsen	fradøde	
	Søn:		
1765	¹⁶ / ₁₀ Peder Sørensen		1766 efter Karen Hansd.:
		frasat; slette Forhold	84 R. 0 M. 0 S.
1772	³ / ₅ Anders Frandsen	fri	250 R. 3 M. 2 S.
1777	¹⁰ / ₄ Jørgen Christensen	fri	$\div 160$ R. 2 M. 5 S.
<hr/>			
1766	¹⁸ / ₁₁ Morten Hansen		1766 efter Anna Jensd.:
			133 R. 3 M. 6 S.
			259 R. 1 M. 13 S.
	Søn:		$\div 125$ R. 4 M. 9 S.
1775	²⁰ / ₁₀ Hans Mortensen	fri	Faderen tages i Aftægt

LUNDBYE

14 Gaarde à Hartkorn: 9 Tønder, 1 Gaard dog kun 4 Tdr.

Landgilde: Indtil 1750: 1 Td. Rug, 6 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre plus Smaa-Redsler som ellers paa Godset. Fra 1754 nedsættes Landgilden til 6 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre foruden Smaa-Redslerne. Fra 1755 nedsættes Havre Ydelsen til 1 Td., og fra 1765 kommer yderligere en Nedsættelse af Korn Ydelsen til 4 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre, og dette Forhold vedvarer Perioden igennem med kun enkelte ganske smaa Svingninger.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Olluf Nielsen				
1734	$\frac{2}{1}$ Christen Sørensen	fradøde		36 R. 2 M. 10 S.	
				107 R. 4 M. 6 S.	
				$\frac{71}{-}$ R. 1 M. 12 S.	
1750	$\frac{2}{10}$ Jens Rasmussen	fri			
	Christen Pedersen	for Svaghed afstod			
1734	$\frac{2}{1}$ Peder Mortensen	frasaft, slette Forhold			
1749	$\frac{10}{1}$ Tohmmas Hansen.....	fri			
		Restancer			
ca. 1750	Mads Andersen				
	Christen - Søn:				
1734	$\frac{2}{1}$ Hans Christensen	Alder, Armod, Restancer			
1774	$\frac{8}{8}$ Peder Andersen				

	Hans Sørensen	fradøde	jf. det aftrykte Skifte og Fæste- brev
1743	$13\frac{7}{7}$ Lars Pedersen	30 R.
	Søn:		
1785	$21\frac{1}{5}$ Mads Larsen	fri
<hr/>			
	Hans Olsen	117 R. 1 M. 6 S.
		fradøde	187 R. 1 M. 4 S.
	Enken ægtes af:		÷60 R. 5 M. 14 S.
1740	$31\frac{1}{8}$ Hans Olsen	fri
1749	$3\frac{1}{1}$ Morten Olsen	fri, 152 R. 4 M. 14 S
		slet	220 R. 0 M. 0 S.
		Stand	÷75 R. 4 M. 0 S.
<hr/>			
	Hans Petersen	frasat: slet Husholdning	
1765	$22\frac{1}{11}$ Peder Mortensen		
1767	$10\frac{1}{10}$ Jens Olsen		
<hr/>			
1766	$4\frac{1}{11}$ Hans Nielsen	bortrømte	
1767	$20\frac{3}{3}$ Niels Mogensen	slette Forh.	
1774	$6\frac{1}{2}$ Jens Andersen	fri
<hr/>			
	Søren Hansen	fradøde	
	Søn:		
1765	$1\frac{1}{10}$ Hans Sørensen	Restancer	
1783	$11\frac{1}{2}$ Christen Mortensen	fri
<hr/>			
	Peder Nielsen	Restancer	
1767	$8\frac{1}{0}$ Hans Lave	fri
		slet Forh. og Restance	
1774	$6\frac{1}{8}$ Christen Christensen	fri
1779	$6\frac{1}{8}$ Lars Nielsen		40 R.
<hr/>			
1766	$18\frac{1}{11}$ Niels Pedersen	85 R. 3 M. 0 S. ny op- fradøde 277 R. 1 M. $8\frac{1}{2}$ S. ført
			÷191 R. 4 M. $1\frac{1}{2}$ S.

1783 $\frac{2}{6}$ Hans Hansen fri

Jørgen Hansen

1765 $\frac{1}{10}$ Hans Hansen Svagh. og
Fattigdom

1770 $\frac{14}{4}$ Mads Jerresen Restancer

1783 $\frac{11}{2}$ Hans Clausen fri
rømte

1785 $\frac{19}{3}$ Mads Jerresen fri

Lars Christensen Fattigdom
slet Medfart

1768 $\frac{10}{6}$ Jacob Christensen fri
Restancer

1770 $\frac{4}{1}$ Peder Pedersen rømte

1782 $\frac{12}{10}$ Berthel Pedersen fri
rømte

1784 $\frac{4}{5}$ Hans Hansen fri
rømte

1785 $\frac{1}{11}$ Niels Jensen Piil fri
frakom

1788 $\frac{2}{1}$ Anders Larsen fri

Sven Hansen slette
Forhold

1767 $\frac{2}{5}$ Laurs Madsen med Tilladelse
fraflyttet

1770 $\frac{3}{1}$ Hans Nielsen rømte

1772 $\frac{15}{2}$ Jens Friderichsen

Morten Hansen Alderdom og
Gaardens slette
Medfart

1771 Christen Mortensen fri
slette Forhold
og Restance

1774 $\frac{24}{10}$ Niels Larsen fri
frakom

1788 Peder Hansen fri

	Christian Holte.....	1762 efter Restancer	Maren Madsd. 134 R. 4 M. 11 S. 175 R. 2 M. 14 S. <hr/> ÷40 R. 0 M. 4 S.
1783	¹⁰ / ₂ Peder Larsen.....	fri rømte	
1784	² / ₄ Peder Pedersen.....	fri	
<hr/>			
	Peder Peitersen	rømte	
1784	⁴ / ₁ unge Hans Hansen.....	fri frakom	
1786	²⁴ / ₂ Hans Frandsen.....	fri fradøde	
1788	² / ₁₂ Hans Larsen.....	fri	

LUNDSTORP

3 Gaarde à Hartkorn: 8 Tønder, 4 Skæpper, 3 Fjerdingkar.

Landgilde: Indtil 1754: 1 Td. Rug, 6 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre plus de sædvanlige Smaaredsler. Efter at Rug Ydelsen er bortfaldet, bliver hele Korn Ydelsen fra 1765 nedsat til 4 Tdr. Byg og 1 Td. Havre.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Olluf Jespersen	godvillig af- staar: Alder og Svagh. 66 Aar gl. Konen 78		O. J. og Hustru skal have Støtte og Husly hos Jens Nielsen	

1721	$\frac{13}{3}$	Jens Nielsen	for Armod frakom			
1734	$\frac{2}{1}$	Olle Jensen	fraflytte			
1749	$\frac{27}{3}$	Peder Rasmussen	fradøde	fri, slet Stand		
1754	$\frac{24}{7}$	Lars Olsen	fradøde		125 R. 5 M.	3 S.
					260 R. 1 M.	8 S.
					÷ 147 R. 2 M.	5 S.
1770	$\frac{8}{1}$	Hans Andersen Biørn	Restancer	fri		
1771	$\frac{10}{1}$	Hans Nielsen				
<hr/>						
		Christian Hansen	frasat, Armod			
1765	$\frac{2}{10}$	Jens Larsen	Restancer			
1771	$\frac{30}{3}$	Anders Michelsen	fradøde		209 R. 4 M.	4 S.
					344 R. 1 M.	8 S.
1775	$\frac{20}{10}$	Hans Ollesen (Rytter)			÷ 134 R. 3 M.	4 S.

EGGERSLØVLILLE

8 Gaarde med forskelligt Hartkornstilliggende (mellem 4 og 9 Tdr.) I 1772 eller 73 har en Omrebning fundet Sted, hvorved alle Gaardene har faaet det ens Tilliggende af 6 Tønder, 7 Skæpper, 1 Fjerdingskar og $\frac{2^3}{4}$ Album. Fra dette Tidspunkt bliver ogsaa Landgilde Ydelsen ensartet, nemlig: 4 Tdr. Byg og 4 Skpr. Havre samt de sædvanlige Smaa-Redsler, medens den op til dette Tidspunkt har været uensartet, bestaaende foruden af Smaa-Redslerne af 1 el. 2 Tdr. Havre plus en Pengeydelse paa omkring 5 Rdl. For en enkelt Gaards Vedkommende*) har Hoveriet en Overgang været delvist afløst

med en Pengesum paa 12 Rdl., der desuden dækkede Landgilden¹⁾.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Marius Jensen	fradøde			
1740 16/7	Claus Nielsen.....		fri		
		Alderdom og Restance			
1757 24/1	Anders Villadsen.....		fri		
		Alderdom og Skrøbelighed			
1784 2/9	Peder Thomsen..... Gaardforsidder ²⁾		fri		
	Marius Jensen	fradøde			
1740 20/7	Anders Madsen.....		fri		Gaard, som har været brugt af ovn. Gaard
1749 5/5	Ole Jensen.....		fri		
	Jens Pedersen	frasaet for Restancer			

1) I „En Antiqvarisk og Statistisk Topographie over Egitzlef-
magle Sogn“ 1820 skriver Provst Seyer Mahling Beyer:
„Eggesleflille Jorder ere bekendte for fortrinlig Bonitet,
blandet med Mergel for det meste i denne Egn“.

2) at en Mand, der er Gaardforsidder 3: sat fra sin Gaard, faar
en ny Gaard i Fæste, hører til Sjældenhederne; 2 andre
Tilfælde træffes dog i Basnæs Fæsteprotokol; den ene af
disse Mænd har øjensynligt klaret sig bedre paa sin anden
Gaard, idet han bliver siddende der til sin Død 20 Aar
senere, og hans Søn faar derefter Gaarden i Fæste.

1744	$\frac{8}{5}$	Niels Hansen	1766 efter	
			fradøde	Margr. Nielsd.	
				113 R. 1 M. 0 S.	
				245 R. 0 M. 8 S.	
				\div 131 R. 5 M. 8 S.	
1787	$\frac{6}{5}$	Chresten Mortensenfri		
		Jørgen Clausen			
1749	$\frac{15}{5}$	Christen Poulsenfri,		
			Alderdom slet		
			Stand		
1785	$\frac{1}{11}$	Jens Pedersen Roedfri		
			frakom		
1788	$\frac{25}{2}$	Jens Olsenfri		
*)		Hans Jørgensen, Smed			
1756	$\frac{21}{2}$	Jørgen Dittløvsen	fradøde		
1772	$\frac{15}{2}$	Jens Pedersen4 R.		
			frakom		
1788	$\frac{25}{2}$	Lars Mortensenfri		
1766	$\frac{17}{10}$	unge Peder Hansen		311 R. 5 M. 6 S. Gaard	
			fradøde	319 R. 0 M. 12 S. Nr. 12	
				\div 7 R. 1 M. 6 S.	
1773	$\frac{4}{8}$	Christen Pedersen80 R.		
1781		" " 's Enke	Alderdom		
1786	$\frac{21}{7}$	Hans Olsenfri		
		Lars Rasmussen			
1776	$\frac{14}{1}$	Jens Rasmussenfri		
1784	$\frac{4}{9}$	Hans Pedersenfri	er borttrømt,	
				men tilbage-	
				kommet	

TIUSTOFTE

4 Gaarde à Hartkorn: 7 Tønder, 3 Skæpper, 1 Fjerdingkar og 1 Album.

Landgilde: Indtil 1766: 1 Td. Rug, 5 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden de sædvanlige Smaa-Redsler. Fra 1766 er Korn Ydelsen nedsat til 4 Tdr. Byg.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Jørgen Ibsen	fradøde			
1720 ¹⁴ / ₃	Hans Jensen				
1749 ¹⁰ / ₃	Hans Jørgensen.....		fri		
1734	Christen Jacobsen				
		Svaghed			
1740 ⁴ / ₇	Jens Hansen fra Holsteinborg	frasat, slette Forhold			
1749 ⁶ / ₃	Friderich Jyde.....		fri.....		Gaardfor- siddet fra Tiærebye
	Knud Hansen			71 R. 3 M. 6 S.	
		fradøde		197 R. 0 M. 0 S.	
				÷ 125 R. 2 M. 10 S.	
1766 ¹⁶ / ₉	Mads Pedersen	frarømte			
1767 ² / ₅	Jørgen Hansen.....		fri		
		Restancer			
1768 ¹⁰ / ₆	Peder Hansen.....		fri		
1766 ²³ / ₁₂	Anders Pedersen			1767 efter Marie Pedersdatter	
		Restancer		85 R. 4 M. 0 S.	
				206 R. 1 M. 0 S.	
				÷ 120 R. 3 M. 0 S.	
1768 ¹⁰ / ₆	Anders Maagensen.....		fri		

HESLEBYE

3 Gaarde à Hartkorn: 6 Tønder, 0 Skæpper, 3 Fjerdingkar, 1 Album.

Landgilde: Indtil 1749: 1 Td. Rug, 4 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, desuden Smaa-Redsler. 1749 udgaar Havre Afgiften og fra 1770 ligeledes Rug Afgiften.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
1734	² / ₁ Jørgen Hansen	frakom			
	² / ₁ Peder Hansen	afstod			
1749	² / ₄ Hans Andersen				
1781	¹⁸ / ₄ Svend Nielsen	rømte			
	¹⁸ / ₄ Jørgen Pedersenfri			
		Sygdøm, Restancer			
1782	¹⁷ / ₉ Jens Chr. Koldfri			

MAGLEBYE

4 Gaarde med Hartkornstilliggende af 6-9 Tønder. Imellem 1749 og 57 omrebet til Tilliggende af 8 Tønder, 2 Skæpper.

Landgildeafgiften omfatter for det meste kun Byg & Smaa-Redsler; fra godt 5 Tdr. Byg bliver den fra 1773 reduceret til 4 Tdr. 4 Skpr.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Peder Andersen				
1734 ² / ₁	Hans Hansen	Alder, Svag- hed, Restance		1740 efter Gjertrud Pedersd. ÷ 56 R. 5 M. 7 S. 1771 efter Maren Pedersd. ÷ 196 R. 4 M. 12 S.	
1774 ²⁴ / ₈	Peder Thomasen				
1785 ¹⁸ / ₃	Peder Jæresen.....		fri		
	Niels Jacobsen	Alderdom			
1739 ²⁰ / ₈	Lars Hansen	Restance			
1757 ²⁹ / ₁	Olle Christiansen				
1763 ¹ / ₆	Poul Nielsen.....		80 R.		
	Christian Jensen	Udygtighed			
1774 ⁶ / ₈	Søren Olsen.....	fradøde	fri	145 R. 4 M. 9 S. 158 R. 3 M. 8 S.	
1777 ²⁴ / ₅	Christen Hansen	rømte		÷ 12 R. 4 M. 15 S.	
1782 ¹⁰ / ₁	Hans Jensen Bødker.....		fri		

STISNÆS

De 9 Gaarde her har forskelligt Hartkornstilligende; ingen af dem har været store, kun mellem 3 og 6 Tdr. Hartkorn; men de fleste Bønder her har desuden ernæret sig ved Fiskeri; Fæstebrevene omfatter hyppigt Ruse-Stader og Landgilden, der gerne bestaar af 2-4 Tdr. Byg plus Smaa-Redsler og somme Steder 1-2 Tdr. Havre, omfatter ofte 1-2 Rdl. i „Ruse-

penge" eller Afgifter in natura som 5 Fjd. salt
Aal plus 1 Lispund røget Aal.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skillet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Jørgen Hansen				
		fradøde			4 Tdr. 2 Alb.
1719 ²⁰ / ₃	Søren Sørensen		12 slette		og 5 Ruse-
		Alderdom	Daler ¹⁾		steder
1757 ²⁹ / ₁	Jens Nielsen		8 R.	154 R. 2 M. 7 S.	
				166 R. 1 M. 0 S.	
				÷ 11 R. 4 M. 9 S.	
	Michel Pedersen				
		godvillig af- staar, Alderdom			
	Søn:				5 Tdr. 5 Skpr.
1721 ¹ / ₄	Peder Michelsen		20 Rdl.		1 Fjdk. og
		fraløb	klingende		Ruseded paa
			Mønt		15 Ruser
1763 ¹ / ₅	Anders Pedersen				
	Hans Bøcker				
		af Alderdom god- villig afstod			
1734 ¹⁰ / ₅	Jørgen Andersen			50 R. 4 M. 2 S. 4 Tdr. 2	
		fradøde		85 R. 5 M. 0 S. Skpr. 1	
				÷ 35 R. 1 M. 0 S. Fjdk. 2 Alb.	
1737 ⁴ / ₅	Peder Broersen				
		fradøde			
1756 ⁴ / ₅	Christen Jensen				
		ved Dom frakendt			
1766 ¹⁸ / ₈	Peder Christensen				

1) 1 Slet Daler = ²/₃ Rdl. = 4 Mark.

	Hans Andersen		fraflytte til Gaardfæste i Heslebye	
1738	³⁰ / ₆ Christen Christensen		fradøde	
	Enken ægtes af			
1749	¹⁰ / ₁ Hemming Jensen			skal forsørg Stifbørnene

	Anders Biørn		forsat: slette Forhold	3 Tdr.
1749	²⁷ / ₂ Peder Jensen		forsat: slette fri Forhold	6 Skpr.
ca. 1750	Rasmus Nielsen			

	Christen Jensen		slette Forhold	5 Tdr.
1772	⁴ / ₈ Niels Larsen		fradøde	1 Fjdk. 2 Alb.
1774	⁶ / ₈ Knud Petersen		fri	

OREBYE

De 4 Gaarde i denne Landsby har været over Middelstørrelse, men haft forskelligt Hartkornstelligende; først ca. 1765 synes en Omrebning at have fundet Sted, hvorved hver Gaard har faaet et Tilliggende af 9 Tønder, 7 Skæpper, 2 Fjerdingkar og 2 Album.

Ogsaa Landgildeydelsen har været uensartet; ofte er Hovedparten af den blevet slaaget sammen med en delvis Penge-Afløsning af Hoveriet tilsammen ca. 20 Rdl.; dette har formodentlig

sin praktiske Aarsag i den store Afstand mellem Byen og Basnæs Hovedgaard; efter at Omrebningen har fundet Sted, synes Afgifternes Erlæggelse i Penge at være gennemført.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Jens Pedersen				
		vil ikke be- tale Skat el. gøre forsvar- ligt Hoveri			
1728 ²⁷ / ₁₁	Niels Pedersen	frarømte			Gaarden har 7 Længer
1734 ¹⁶ / ₁	Søren Hansen	Restance			
1763 ¹ / ₅	Christen Backe				
	Jep Bryde				
		Svagthed			
1740 ¹⁵ / ₁	Christen Andersen	forsat, slette Forhold			8 Tdr. 3 Skpr.
1749 ⁴ / ₃	Lars Nielsen.....	fri			
	Lars Pedersen				
		fradøde			
1741 ³⁰ / ₇	Peder Hansen	fradøde			9 Tdr.
	Søn:				
1765 ²⁰ / ₁₁	Hans Pedersen	50 Rdl.			
1753 ¹⁰ / ₁₀	Christen Jensen.....	20 Rdl.			9 Tdr. 7 Skpr. 1 Fjdk. 2 Alb.
		fradøde			
1757 ¹² / ₅	Christen Larsen.....	100 Rdl.			

SEPPERUP

4 Gaarde à Hartkorn; 7 Tønder, 5 Skæpper, 3 Fjerdingskar og $\frac{3}{4}$ Album.

Landgilde: 6 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre plus Smaa-Redsler. Fra 1765 reduceres Byg Ydelsen til 5 Tdr. og Havre Ydelsen bortfalder; fra 1768 indskrænkes atter Byg Ydelsen til 4 Tdr.

Dato	Navn og evt. Slægt- skab ml. Fæsterne	Aarsag til Fæste- Skiftet	Ind- fæst- ning	Skifte	Anm.
	Peder Nielsen				
		Alderdom & Svaghed			
	Søn:				
1741 $\frac{16}{10}$	Hans Pedersen	ved Dom frakiendt	20 Rdl.	..	skal give Op- hold til For- ældrene
1765 $\frac{3}{12}$	Petter Ottosen	formedelst Ildsvaade & Svaghed			
1768 $\frac{10}{6}$	Sigvart Thomassen	fri Forsømmelig- hed & Re- stance			
1774 $\frac{6}{2}$	Søren Hansen	fri			

Som det vil ses, har Billedet af de Basnæs Bønder ikke noget lyst Præg — Restancer og negative Skifteopgør er det sædvanlige; det er ikke nogen Sjældenhed at træffe Gaarde som den i Orebye, Jens Pedersen havde i Fæste indtil 1728, da han maatte afstaa den „fordi han ikke vilde betale Skatter eller gøre forsvarligt Hoveri“ —, Eftermanden Niels Pedersen er det nok ikke gaaet stort bedre, for allerede 1734 rømte han fra Gaarden; Søren Hansen, der kom efter ham, har klaret sig i længere Tid, men han maa dog efter omtrent 30 Aars Fæste forlade Gaarden paa Grund af Restancer.

Hvis Tilstandene paa Basnæs maaske har været særlig slemme, kan det muligt skyldes, at Godset i Tiden fra 1719 til 1788 var i ikke færre end 14 forskellige Ejeres Besiddelse; de har da antageligt ikke kunnet vise Godset og dets Bønder nogen større og varigere Omsorg; det er sandsynligvis en Undtagelse herfra, som Provst Seyer Malling Bayer meget morsomt meddeler i sin ovf. nævnte Bog, „at 1770¹⁾ overlodes Basnæs til Cancellieraad Neergaard, den Tid Herre til Ringsted Kloster, som derfra forplantede mange af Bøndergodset til Basnæs Gods, for at forbedre Folke Racen, som og lykkedes ham, at en bedre Folke-Art blev indført i Tænkemaade og Sædelighed, end der forhen var, ligesom og højbemeldte Cancellieraad Neergaard depencerede meget paa Godset Basnæs's Forbedring af Heste, Sæde- og Fødekorn — “. Denne Meddelelse finder Bekræftelse i Fæsteprotokollen, idet der i Aarene 1766—68 i Mod-

1) Med Hensyn til Aarstallet tager Provst S. M. B. Fejl, idet Joh. Th. de Neergaard kun ejede Basnæs i Aarene 1766-68.

sætning til ellers, bortfæstedes adskillige Gaarde og Huse, som var „nye opbyggt“.

Det er mærkværdigt sjældent, at det oplyses, at en Gaard bliver taget i Fæste af en Søn efter Faderen; ved Gennemgang af de 290 Fæstebreve for Gaarde indtil 1788, har det vist sig, at kun i 21 Tilfælde kan det med Sikkerhed konstateres; i andre 20 Tilfælde lader Navnene en Mulighed aaben derfor; men selv da bliver det i gunstigste Fald kun henvend 15 %; og det maa dog formodes, at der i en langt større Række Tilfælde kan have været voksne Sønner.

Vil man danne sig et Skøn over de Aarsager, der har ligget bag ved Overdragelserne fra een Fæster til én anden, maa man opstille de angivne Grunde og optælle de Tilfælde, der hører her under:

Aarsag	Antal	%
Død	61	20,5
Alderdom og Svaghed	30	10,4
Efter Begær, godvilligt	7	2,4
	<hr/>	
	98	33,3
Afstod, frakom, frasagt	13	4,5
Restance, Armod	51	17,5
Frasat	3	1,0
Ved Døm	4	1,4
Slette Forhold	23	7,9
Rømning	20	6,9
	<hr/>	
	114	40,0
Flytning	6	2,1

Dette Skema viser paa en Gang sociale og økonomiske Tilstande paa et Gods, der med Hensyn til Jordens Bonitet langt fra kan siges at være slet stillet; kun ca. $\frac{1}{3}$ af Fæsteoverdragelserne har deres

Rod i naturligt menneskelige Forhold, som Alderdom, Svaghed og Død; den langt overvejende Del skyldes socialt usunde og uheldige Forhold; henved 25 0/0 af samtlige Overdragelser er ganske vist ubegrundede, men selv om disse muligt kunde forskubbe Tallene noget, er de dog under ingen Omstændigheder i Stand til at udslette Billedets mørke Karakter; iøvrigt viser Skifterne ogsaa i disse Tilfælde overvejende negativ Status. Hvad Skæbne, der er blevet Gaardforsidderne til Del, faar man noget Begreb om ved at læse Fæstebrevene paa Huse; man vil her ofte genkende Navnene paa tidligere Gaardfæstere.

Det kunde være interessant at faa at vide, hvorledes Landgildeafgifterne har hvilet pr. Tønde Hartkorn, og om de har tynget forskelligt paa det større og det mindre Hartkorn; ved at omregne Naturalie Ydelserne i Penge efter de varierende Kapitelstakster¹⁾ faar man et Gennemsnitstal paa 12 Rdl. 45 Sk. for en middelstor Gaard paa 7 Tdr., det vil sige ca. 1 Rdl. 75 Sk. pr. Td. Hrtk. aarligt for hele Periodens Vedkommende (heri er medregnet Smaa-Redslerne, der for hver Gaard sættes til 1 Rdl. 32 Sk., idet man i Regnskaberne for Basnæs gerne finder 1 Lam ansat til ca. 5 M., 1 Gaas til ca. 1 M., 8 Sk., 1 Par Høns til ca. 1 M. og 20 Æg til ca. 8 Sk.); om Trykket har hvilet anderledes end dette Gennemsnit paa henholdsvis det større og det mindre Hartkorn, kan man vanskeligt sige noget om med Bestemthed; dels er Afgifterne forskellige mellem Landsbyerne og

1) For Rugs Vedkommende svinger disse omkring 2—3 Rdl.
 " Bygs " " " " 1¹/₂—2¹/₂ "
 " Havres " " " " 1—1¹/₂ "

dels kan uoplyste Forhold have spillet ind. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at Statsskatterne var overordentlig store, ifølge Falbe-Hansen: „Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne“ tog Staten $\frac{1}{5}$ og Kirken $\frac{1}{10}$ o: ialt $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ af Kornavlén i aarlig Skat, det vil sige omtrent hele Overskudet.

For nogle af Byernes Vedkommende, f. Eks. Oreby, ses det, at Afgifterne i Naturalier er blevet afløst med Pengesummer. Dette har væsentlig været Tilfældet i Byer, der laa ca. 4—9 km fra Hovedgaarden, og har maaske sin Grund i, at det var besværligt at transportere Naturalier saa langt, og at der spildtes for megen Tid, naar Hovbonden skulde komme langvejs fra; det er saaledes nok af praktiske Grunde, at en Afløsning har fundet Sted, og hvorvidt den har været til nogen Fordel for Bønderne eller Herremanden er vanskeligt at afgøre. I Almindelighed betragtes det som en Fordel for Bønderne, naar det ubestemte Hoveri er blevet afløst af Hoveripenge, men at det ikke altid behøver at være Tilfældet, viser et Eksempel fra 1754, da en Gaardfæster i Lundbye, Morten Hansen, som har betalt Hoveripenge, anmoder om at komme til at gøre Hoveri i Stedet, hvad han ogsaa faar Tilladelse til; desværre gives der ikke nogen nærmere Begrundelse eller Oplysning om Forholdet mellem de Penge, han har betalt, og det Hoveri, han kommer til at gøre. Spørgsmaalet, om hvem der høstede Fordel, naar Landgilden blev afløst af en Pengesum, lader sig heller ikke saa let afgøre; det afhænger bl. a. af Kornprisernes Svingninger. Indtil omkring 1750—53 har det nok været en Lettelse for Bønderne paa Basnæs at præstere Landgilden helt eller delvist i Penge, men da efter denne Tid Korn

Ydelsen nedsættes, synes det i overvejende Grad at være en større Byrde at betale Landgildepenge.

Men hvordan end Afgifterne skulde ydes, saa var de af en saadan Størrelse, at Bonden havde svært ved at betale dem, og Følgerne heraf, Restancer, Armod og Forsættelse har Protokollerne vist. Den unge Karls Fremtidsudsigter var ikke opmuntrende: bundet til sin Hjemstavn vilde han først i en moden Alder, naar han udgik af Rullen, kunde faa Gaard i Fæste, ofte da en slet holdt Gaard med gamle Gældsbyrder, og tit kun under Forudsætning af, at han giftede sig med Formandens Enke og forsørgede hans Børn; og Chancerne for at klare sig igennem var smaa, kun 1 mod 1, for Erfaringen havde vist ham, at omtrent hveranden Gaardmand maatte give op og forlade sin Gaard som en forgældet Mand.

Maaske har Basnæs-Bondens Kaar været forholdsvis haarde, men Undersøgelsen af andre sjællandske Godsers Protokoller giver dog ikke noget væsensforskelligt Indtryk, og man kan derfor betragte Forholdene paa Basnæs Gods som Eksempel paa, hvorledes sjællandske Bønder levede i det 18. Aarhundrede.

Reformer var paakrævet, og da de kom i Aarhundredets Slutning, aabnede de Vejen for det danske Landbrugs Fremgang; — Hoveriets Fastlæggelse, Fællesskabets Ophævelse, Udskiftningen og Udflytning med Overgang til Selveje var Reformer af gennemgribende Betydning for Bonden, og som et naturligt og nødvendigt Led i Rækken kom 20. Juni 1788 den Forordning, der med Rette betegnes som Kronen paa Værket: Stavnsbaandets Ophævelse, Bondens Frigørelse.

SAGN OG ÆVENTYR

FRA SKÆLSKØR-EGNEN

Ved

Chr. Jespersen.

II.

Vi bringer her en Fortsættelse af Chr. Jespersens Optegnelser om Sagn og Overtro fra hans Barndoms og Ungdoms Egn. Men han oplever ikke at se det trykt. Den 3. Oktober døde han i sin Villa i Dyrehaven ved Skælskør.

Der er dermed afsluttet et ualmindelig virksomt Liv. Christian Jespersen var født 19. December 1856 paa Tyrekærsgaard i Tyslotte. Han var efter sin egen Fortælling en lille skrøbelig Dreng, og Helbredet var aldrig stærkt, men der var en Vilje til at faa noget udrettet og passe paa, og han holdt til meget. Og med Slægten delte han et godt Hoved. I 18-Aars Alderen fik han et Ophold hos Trier paa Vallekilde. Derpaa var han 1880 paa Askov, halvt som Elev og halvt som Gartner. Jeg har liggende interessante Optegnelser af ham om hans Søndagsture fra Askov ud i Hederne, hvor han saa, hvilke Afsavn Datidens Hedeopdyrkere bød sig selv for at skabe eget Hjem.

Han fortsatte Gartneruddannelsen og lærte Frøavl. Faderen havde imidlertid købt Annebjerggaarden. Her fik han Lov at drive Frøavl for egen Regning. Broderen Vilhelm Jespersen fik siden Annebjerggaard. En endnu levende Broder er Købmand Anders Jespersen i Skælskør. Selv købte Chr. J. Ejlebæksgaarden 1889, senere Guldagergaard, og 1902 den store Tranderupgaard, som han stadig forøgede og 1924 afstod til sin Søn Axel Jespersen.

Det blev en hel Forvandling for den forsømte Gaard. Og Frøavlens lykkedes, saa den uformuende Mand blev rig.

Hans Interesser naaede imidlertid meget videre end til den store Bedrift. Han kunde gaa op i mange Ting, og saa var alt præget af hans djærve og robuste men tillige vennesæle Personlighed.

Her er Grund til at nævne hans Interesse for Historie og historiske Levninger i Hus og Mark. Han saa alt og huskede alt.



Jeg mindes levende en Vandring med ham fra Gaard til Gaard i Skælskørs Algade, da han paaviste mig ud fra Iagttagelser fra forskellige tilfældige Gravninger gennem 50 Aar, hvor Skælskørs Karmeliterkloster har ligget. En stor Oldsagssamling gik til Sorø Museum, i hvis Bestyrelse han sad. En Overgang var han ogsaa Bestyrelsesmedlem i Historisk Samfund.

Mit sidste Samvær med ham var som Fredningsnævnsmember i Foraaret, da han fik et gammelt Skovareal ved Skælskør, de saakaldte Colds Stubbe, fredet.

I sin Alderdom har han nedskrevet disse Sagn. Fortællemaaden er utvivlsomt præget af ham. Men vi regner med, at han har gengivet de gamle Fortælleres Mening.

P. Severinsen.

Palle Fragtmand og Trolde i Maglehøj.

Bag Troldehovedskoven i Boeslunde Sogn ned imod Stranden laa to Høje, Troldehøjene eller Maglehøj (Storehøj) og Lillehøj. — I al den Tid Folk kan mindes har der været Trolde i dem, og der var en Gangsti imellem dem Sommer og Vinter. — Naar Folk den Gang færdedes paa Vejen, der den Gang gik neden for Klinten langs Stranden, kunde de ved Nattetide ofte se de mange smaa Puslinger løbe paa og rundt om Højen. En gammel Fragtmand, som hed Palle, der i mange Aar havde kørt imellem Korsør og Skælskør, har fortalt mange morsomme Ting om hans Samvær med Trolde. Deriblandt følgende, som jeg har hørt fortælle af gamle Folk for 60—65 Aar siden.

En sildig Aften kom Palle kørende paa Vejen forbi Maglehøj. Han saa da en Mængde Puslinger, som løb ned fra Højen og Klinten for at lege imellem Stenene ved Strandbredden. Paa Klinten sad Troldefar og Trolde som for at passe paa Børnene. Troldefar gaar saa ned og hen hos Palle, da han kom kørende, og spurgte, om Børnene maatte køre med et lille Stykke? Det havde Palle ikke imod, og straks efter var Vognen næsten helt fuld af Smaatrolde, som pludrede noget, som Palle ikke forstod et Muk af. Da de havde naaet Lindeskovskellet raabte den gamle Trolde noget, og Puslingerne vilde saa af Vognen; men saa drejede Palle Hestene om og kørte hele Selskabet tilbage igen. Det var de smaa Trolde ellevilde over af Glæde. Den gamle Trolde takkede Palle og gav ham en Skilling, som Palle troede var en Mark. Derpaa sagde Trolde, at hvis han en Gang kom i Trang for en ny Hest, saa

skulde han bare komme op ved Maglehøj og banke tre Gange paa den store Sten over Indgangen. Trolden skulde saa nok komme, hvis han var hjemme, og hjælpe ham til en ny, god Hest.

Dagen efter, da Palle vilde se paa Drikkeskillingen, saa han, at den var af Guld, og han fik ti Daler for den i Korsør.

Aaret efter manglede Palle en god Fjermerhest. En Aften, da Palle kom fra Korsør, gik han saa op til Højen og bankede tre Gange paa den store Sten og ventede saa, at Trolden skulde komme. Før han vidste det stod den gamle Trold ved hans Side, hilste og spurgte, hvad der fattedes ham. Palle sagde ham saa, at den Fjermer ikke kunde mere og om Trolden huskede sit Løfte fra i Fjor.

Trolden svarede: „Sæt dig ned lidt, for Moer vil ogsaa hilse paa dig“.

Saa snart Palle havde sat sig stod Troldemoder ved Siden af ham med et stort Krus fuldt af den dejligste Pæremost i den ene Haand og en stor Julekage i den anden, bød derpaa Palle at spise og drikke, og sagde, at det skulde han have fordi han saa tit havde kørt for hende naar hun skulde til eller havde været hos sine Frænder og Familie i Korsør Skove, rigtignok uden hans Vidende.

Da Palle havde spist Kagen og drukket det store Krus Pæremost, tog Troldemor mod Kruset, sagde Farvel og bad Palle være god imod den nye Hest.

Palle saa ingen mere, hvorfor han gik ned til Stranden hvor Vognen stod. Her saa han straks, at der i Stedet for den gamle Fjermer stod en stor, smuk, ung og kraftig Hest, som, da han kom til Kørende, trak og gik udmærket. Denne Hest var den bedste han nogensinde havde haft.

En Aften i den Tid da han kørte om Natten paa Grund af den stærke Varme om Dagen, kommer de to gamle Trolfolk og spørger om de maa køre med til Korsør Skov og hjem igen?

Det svarede Palle selvfølgelig ja til.

„Men vi skal være hjemme igen før Solen staar op og Hanen galer“, sagde den gamle Trol.

Det lovede Palle, og de var der ogsaa i rette Tid.

Ved Afskeden gav Trolden Palle ti Guldskillinger, sagde Tak for Køreturen og roste til Slut Palle, fordi han behandlede den nye Hest saa godt. Bad derpaa Palle om, naar han ikke vilde have den mere, da at komme med den igen, da den ikke skulde ud og lide Nød hos onde Mennesker. „Dem er der saa mange af nu“, sagde Trolden. „Vi maa snart rejse eller dø. Nu graver de i min Bopæl og ødelægger min Stald i Lillehøj“.

Nogle Aar efter holdt Palle op med at køre Fragt. En Aften red han saa ud til Maglehøj med den Fjermer ved Siden af sin Ridehest, bandt sin Ridehest ved et Træ og gik derpaa op til Maglehøj, hvor han bandt den Fjermer ved en Busk, gik saa hen for at slaa tre Slag paa den store Sten. Det varede lidt før nogen kom, og han gik saa hen for at se om den Fjermer stod der, men den var væk, og da der ingen kom gik han ned og red hjem. Folk fortalte, at siden Lillehøj var bleven ødelagt, saa man ikke noget til Troldene mere.

Nu er Lillehøj helt ødelagt og der bliver pløjet henover den. Maglehøj ligger der endnu, men er delvis ramponeret.

Sagnene og Historierne om Troldene og deres Færden kender snart ingen.

Grængebjergtrollen.

I den høje, stejle Bakke, som kaldes Grængebjerg, og som ligger sydøst for Bøgelunde i Sønder Bjærg Sogn nær ved Kirkeskoven, var der før en slem Troll, som boede i Højen, der laa paa den stejle Bakkes Top og som kunde ses i hele Omegnen. „Det var en Skovtroll“, fortalte de gamle Koner og Mændene da ogsaa, som boede i Bøgelunde da jeg var Dreng og ofte kom over hos min Morbroder, Gaardfæster Lars Nielsen, Bøgelunde Mark.

Nævnte Troll var en Skræk for alle.

De, som vilde stjæle Brænde i Skoven derved, eller som ledte efter bortkomne Kreaturer eller Heste, har tit set og fortalt om ham. Hvordan han kunde komme ridende paa det bortkomne Dyr i fuld Firspring og brølende som et vildt Dyr. Hvem, der stod ham i Vejen og ikke hurtigt nok kom af Vejen blev redet ned eller kom til Skade paa anden Maade, saa de ofte havde Mën deraf alle Dage. Hvis nogen tog et andet Træ end deres eget, kom de aldrig hjem med det. Enten faldt det af Vognen saa tit de læsede det, eller ogsaa gik Vognen itu, naar de naaede ud for Grængebjerg. For nogle sank Vognen i paa Vejen ud for Højen, saa Hestene ikke kunde trække Læsset ud af Stedet. Det endte al Tid med, at de maatte læsse Kævlen af og lade den ligge. Hverken de selv eller andre turde vove at hente det senere. Naar Foraaret kom, kunde Skovfogeden al Tid hente Brændet, saa han havde nok baade til sig selv og mange andre, som han solgte til.

Trollen var en stor Elsker af unge Piger og Kvindfolk. Han havde flere Gange taget en Pige med ind i Højen til sig, naar de gik forbi Højen en

sen Aften, eller om Natten. Naar de kom ud var de al Tid underlige og fortunlede i Hovedet.

Skytten fra Holsteinborg havde sin Kæreste i Bøgelunde. En Aften, efter et Besøg hos hende, fulgte Kæresten Skytten paa Vej ud til Kirkeskoven, da Vejret var saa yndigt. Straks efter, at de havde taget Afsked med hverandre, hører Skytten et underligt kvalt Skrig og ser saa, idet han vender sig om, at Skovtrolden er i Færd med at løbe bort med hans Kæreste. Straks tager han sin Flint fra Skulderen, river en Sølvknap af sit Tøj og støder den ned i Bøssen, fordi Bly ikke bider paa en Trolde. Derpaa skyder han paa Trolden, da han kommer ham nær. Trolden giver et skrækeligt Hyl fra sig, som kunde høres vidt omkring, hvorpaa han kaster Pigen fra sig, hun faldt og laa helt daanet, da Skytten tog hende op. Hvorpaa han maatte følge sin Kæreste hjem til Gaarden, hvor hun var fra. Her overvandt hun dog snart det uhyggelige Møde og Favntag med den grimme, store, laadne Skovtrolde. Men hendes Klæder, som hun havde haft paa, lugtede saa væmmeligt af Trolden og den Lugt vilde ikke fortage sig, hvad de saa end gjorde ved dem. Hun gav dem saa til en gammel Kone, som gik Gangbud til Holsteinborg, og de mente, at den grimme Lugt nok vilde fortage sig ved at være ude i Luften hver Dag.

En Aften lidt over sædvanlig Tid, da nævnte Kone var paa Vej hjemefter, kommer Trolden og tager hende, idet han grinede grimt og siger, at denne Gang skal hun ikke slippe fra ham. Konen tabte straks Mælet og Besindelsen. Da Trolden naar Indgangen til Højen, vender han sig om og ser da ved Maaneskinnet, at det ikke er en ung Pige han har taget, men

en gammel Kælling han ved en Fejltagelse har faaet fat i. Derover bliver han saa rasende, at han udstøder en skrækkelig Ed over sin Fejltagelse og kaster den stakkels Kone saa langt fra sig som han kan ned ad Bjergets Side, saa at hun rullede ned til Bjergets Fod. Her vaagnede hun først rigtig af sin Forskrækkelse, da Solen stod op, øm i Lemmerne og fortumlet i Hovedet.

Nævnte Skovtold havde Samkvem med Trolkvinden i Hindhøj. Det blev Trolden i Rollshøj skin-syg paa ham over. Saa en Nat passede han Grængebjergtrolden op ude i Hætterne, da han var paa Vej til Hindhøj. Det kom til en haard Kamp, som kunde høres viden om i den stille Sommeraften eller Nat. Grængebjergtrolden maatte bukke under og blev af sin Konkurrent og Fjende fra Rollshøj manet eller tvunget ned i Mosen. Endnu Vinter og Sommer, i Frost eller Tørke, ja, i al Slags Vejr, flyder der en rød svovlet Vædske op af Hullet. Siden har ingen set eller hørt en Told i Grængebjerg højen. Og da der snart efter blev gravet Grus i Bakken i Massevis, forsvandt Højen snart ned i Graven. Naar der faldt Dele af Bjerget og Højen ned i Graven kom en Mængde Skeletter til Syne efterhaanden. Det troede Folk at være af de Mennesker, som Trolden havde taget med sig i Højen og aflivet der. En Dag fandt en Karl, som hentede Grus, en dejlig stor Guldring. Den skulde nok være fra en adelig Jomfru fra Sne-tinge, som forsvandt en Aften, da hun gik hjemad gennem Skoven. Folk mente, at Trolden havde taget hende.

Det spøgede dog mange Aar efter Troldens Død i Grusgraven og deromkring, saa kun faa turde gaa

derud eller nærme sig den ved Aftenstide. Nu er baade Højen og den høje stejle Bakke, den laa paa, snart helt forsvundet tilligemed alle de gamle Mennesker, som kunde fortælle og huske noget om Grængebjergtrolden.

Alt fortalt af to gamle Koner fra Bøgelunde, der i 1870—75 var over 80 Aar gamle. Enkelte af Mændene havde hørt det samme, men de kunde saa daarligt huske det. Vel nærmest fordi, at de fleste af dem havde drukket for meget Brændevin.

Dødningehovedet.

I Landsbyen Egeslevlille har der i en Gaard, over Porten paa Hanebjælken, siddet et Kranie af et Menneske. Om dette blev der fortalt følgende, da jeg var Barn for ca. 60 Aar siden:

I Gaarden boede for ca. 200 Aar siden en Mand, hvis Navn jeg ikke husker, men som var bekendt for sin Gerrighed. Manden havde en Søn, som blev taget til Soldat (Dragon) og blev efter endt Læretid (3 Aar) af Kongen lejet ud sammen med en Del Kammerater til en tysk Fyrste, som sendte dem i Krig mod sine Fjender. Da ingen hørte fra ham, gik Historien, at han var falden, og ingen tænkte paa, at han kom mere. 12 Aar efter kom der en Aften en Dragon til ovennævnte Gaard (som skulde holde en Rytterstald til to Heste med Ryttere i Beredskab), og bad om Husly for Natten til sig og sin Hest. Manden og Konen var ikke hjemme men til Kildemarked i Kirkerup, da Konen var svagelig. Efter, at Dragonen havde spist til Aften, saa han med Interesse hele Gaarden efter, og bad, før han gik til Ro, Folkene om at gemme

hans Pengesæk i Mandens Skab, da han mente, de der var mere i Sikkerhed. Dragonen sov i Laden eller Stalden. Om Morgen, da Folkene kom op, var Dragonen med sin Hest forsvunden. Op ad Dagen kom Hesten løbende til Gaarden med Sadel og Ridetøj paa nede fra den store Mose nord for Byen. Næste Morgen tidligt kom fire af hans Kammerater, som han havde fulgtes med hjem gennem Holsten og hertil og som var hjemmehørende her paa Eggen, for at følges med ham ind til København for at afmønstre. Da de af Manden hørte Historien om hans hurtige Forsvinden (Afrejse) om Morgen, tvivlede de og sagde, at det var da mærkeligt, da de havde aftalt Tiden for Afrejsen.

„Saa fik du vel ikke en Gang hilst paa din Søn, for ham var det?“ siger en af Dragonerne.

Ved at høre dette faldt Manden sammen og sagde samtidig: „Gud forlade mig grumme Synder, har jeg slaet min egen Søn ihjel, som jeg har gaaet og sukket efter at se i saa mange Aar.“ Saa bar de Manden ind og hentede Sognefogeden, der fik ham i Fængslet paa Basnæs, hvor han overfor Herredsfogeden bekendte hele sin Brøde.

Da Manden og Konen kom hjem om Aftenen og hørte af Folkene om Dragonen, som sov i Laden og som havde bedt om at faa opbevaret den store Pengepose, saa for Pengedjævelen i Manden og han gik ud og slog Dragonen ihjel og gravede ham ned i den ene Hestebaas, lige ved Porten. Derefter sadlede han Hesten og red den ud i den store Mose, hvor han bandt den til en Busk i Tøjlen. Om Morgen har Hesten saa revet sig løs og kom derfor løbende til Gaarden.

Manden blev radbrækket og stejlet paa Galgebakken, som laa i Galgemarken nordvest for Basnæs Gaard. Hovedet blev sat paa en Stage, men da det havde staaet der et Aar, var det Skik, at det skulde staa ved Byporten eller over denne, hvor Forbrydelsen var begaaet. Egeslevlille Bymænd bad dog om at maatte blive fri derfor, imod at sætte det paa en Stump af Stagen paa Hanebjælken over Porten i den Gaard, hvor Forbrydelsen var foregaaet. Der har det siddet i langt over 100 Aar, efter gamle Folks Udsagn. Den nuværende Ejer af Gaarden har nu jordet det i Haven.

Det blev en Gang ført til Kirkegaarden, men da var der ikke til at være i Gaarden. Saa gik en Karl op og fik et Hovede af Graveren, men det vedblev at være lige galt. Nu gik Manden op med dette Hovede, og Graveren bekendte saa, at de for Nemheds Skyld havde taget det første det bedste. Manden vidste hvor det rigtige laa og fik det med hjem.

En Gang havde nogle Karle slaaet det ned og kastet det ud paa Marken. Før det kom hjem var der ikke Ro paa Gaarden. Nu er det jordet i Haven, og maaske Brøden er sonet, saa det har faaet Ro. Men en Gang om Aaret, paa en bestemt Tid hvert Aar, om Natten, kommer der fire Ryttere paa sorte Heste og rider rundt om Gaarden og leder efter deres Kammerat.

Ovennævnte fortalt mig af „Christian Husar“, som sprængte Sten og var Stenhugger hos os i Tystofte i Tidsrummet 1863-67. Han var den Gang en gammel Mand og boede i et Hus ved Egeslevlille, nær op til nævnte Gaard med Dødningehovedet.

Senere har jeg hørt det samme fra forskellige Sider, men omtrent enslydende.

***Hans Hugger i Tystofte spiller for Troldene
i Frejabjerg og faar Søldalere i Violinposen.***

Lidt sydvest for Egeslevmagle begyndte i min Ungdom en lang Række Oldtidsminder i Form af Langdysser, Gravkamre, store og smaa Høje fra Stenalderen til de store imponerende Bronzealderhøje. De gik, som i Række, op over og ved Kanehøj, som endnu ligger der ned til Brændestensdysse, og fulgte Skellet imellem Tjæreby Sogn og Egeslevmagle Sogn, med Tystofte paa den østre Side og Hesselby paa den vestre Side lige til Magleby Skel ved Annebjerggaard i vest og endnu Tystofte i øst til den fortsatte ud over Præstemarken, følgende Borreby Skellet til Stignæs og Østerhoved, hvor den fortsattes til Smaalandsøhavet. Alle disse imponerende Gravminder har rimeligvis fulgt en den Gang kendt Færdselsvej til Havet, og er anlagt nær den fordi Datidens Høvdinge vilde hvile nær de kendte Færdselsveje, at det farende Folk kunde se deres store Gravmæler.

Da vi boede i Tystofte, og jeg kun var Dreng, synes jeg, at det var et smukt Syn at se, naar Solen gik ned imellem de store Høje og Dysser, og det var mig en stor Sorg at se dem blive jævnet med Jorden og fyldt i Mosehullerne, for Højenes Vedkommende, og for Dyssernes, at blive sprængt og kørt paa Landevejene som Skærver, eller sat i de store, grimme Stenlænger.

Lige indenfor Hesselby-Skellet laa Freja Bjerg ell. Frejashøj og ved Siden af, lige sydøst herfor, Freja Dysse, en stor Langdysse, ca. 200 Alen nord for Lille Frejashøj. Et Stenaldergravkammer. Da jeg var Dreng og vogtede Kvæg derude i Nærheden hørte

vi al Tid af de gamle Koner, som sankede Aks og som vi hjalp, om alle de Trolde og Nisser, samt Ellefolket, som spøgede i Moserne der nedenfor.

I Tystofte, ved „Det nederste Gadekær“, laa et pænt lille Hus, hvortil hørte en Udlod paa ca. 4 Tdr. Land foruden Toften, som laa udenfor Haven ved Huset. Baade den nuværende Beboer og hans Fader havde været Huggere og Hjulmænd. Anders Hjulmands Fader havde mest arbejdet paa Borreby. Folk mente, at al det dejlige Indbo, de havde, var kommet fra Borreby. Der var to udskaarne Skabe, hvoraf det ene var meget smukt og ejendommeligt. Der var Tinrækker fulde af Tintallerkener og Kobber- samt Messingfade m. m. m. Der var mange Bistader i Haven samt et stort, dejligt Kastanietræ, det eneste af sin Slags og det kønneste Træ i hele Byen.

Naar jeg en enkelt Gang kom derned, traadte jeg al Tid med Ærbødighed ind i Stuen ved at se paa al den Pragt, som ikke fandtes i Bønderstuerne, og saa fik jeg al Tid et Glas Mjød før jeg gik, hvad selvfølgelig var en Sjældenhed for os Børn.

Anders Hjulmands Fader hed Hans og han kunde spille Violin, sagde man, hvorfor han spillede til Gilder paa Borreby og hos Bønderne. — En Gang skulde han til Gjerdrup og spille enten til Høstgilde eller Julegilde. Det var en mørk og taaget Efteraarsdag og da han gik ud over Markerne kunde han ikke finde Vejen før han ser *Frejabjerg* hæve sig op af Taagen. Han gik saa op paa Bjerget for at orientere sig. Da han gik ned, kommer der en gammel Trolde hen imod ham og spørger, hvor han skal hen og spille. Han svarer, at han skal til Gjerdrup. „Saa kan du lige saa godt blive her og spille for os. Jeg

skal nok betale dig saa du kan være tjent, og Mad skal du faa rigeligt af". Hans Hugger turde ikke andet, og han kom heller ikke til at fortryde det. Trolden tog nu en gammel Hue og gav ham den paa ud af Aftenen. „Se saa“, sagde Trolden, „Nu kan du se alt, hvad her foregaar i Nat, men du maa huske at lægge den her igen før du gaar“.

Ud paa Aftenen kom der en Mængde Trolde løbende hen over Marken imod Højen, som rejste sig paa fire gloende Pæle, da Hans Hugger begyndte at spille. Der blev stor Lystighed i Højen, og de smaa Trolde dansede saa det var en Lyst at se paa.

Ud paa Natten blev der dækket paa lange Borde, hvor Troldene spiste og drak alt hvad de orkede. Da Hans Hugger blev bedt om at sætte sig til Bordet, trak han sig noget i det, da Retterne var stegte Frølaar o. l. Men den gamle Trold sagde til ham: „Du skal ikke være bange, sæt dig kun hen, vi har hentet af alt det bedste de havde i Spisekammeret paa Gjerdrup“. Det passede vist nok. Om det saa var en dejlig stor Honningkage med Mjød til, saa var det paa Bordet.

Ved det første Hanegal lukkede Højen sig og alle de smaa Puslinger forsvandt hen over Markerne imod de andre Høje, hvor de havde hjemme.

„Kom nu her med din Violinpose“ (den Gang havde de al Tid Violinen i en Sælkskindspose), sagde den gamle Trold, „saa skal du faa din Løn“. Trolden gik hen til en Ild, der brændte paa Fyrstedet, og øste af Trækulsilden i Violinposen. Hans Hugger blev bange, men Trolden forsikrede ham, at de brændte ikke. Da Posen var fuld, sagde Trolden: „Luk nu godt for Posen og tag saa Violinen under

den anden Arm og gaa hjem, men glem nu ikke at skifte Huen“. Da Huggeren kom hjem saa han, at Posen var fuld af skinnende Sølvdalere. Folk fortalte ogsaa, at det var derfra Anders Hjulmand havde sine Penge.

Anders Hjulmand havde kun een Søn, som hed Niels. Alle ældre Folk i Byen fortalte, at det var „En Bytning“. Det var rigtignok ogsaa en mærkelig Fremtoning at se. Han var nærmest lille med meget bredt Hoved og i det hele taget meget bred og sværlemmet. Han havde Klumpfødder og tilsyneladende kun et Led paa hver Finger. Men trods alle legemlige Mangler var han absolut et født Geni. Han var Byens Køgemester ved alle Gilder og Højtideligheder. Men hans Profession var Malerfaget, i hvilket han var meget dygtig. Hvad der skulde males paa Borreby udførte han. Ligeledes i Præstegaarde og mange Steder i Skælskør. Trods hans vraltende Gang gik han hver Morgen ud om Sommeren, om ogsaa der var en halv Mil dertil, og hjem om Aftenen. Til Tider blev det sent. Naar saa Folk, som ikke kendte ham, mødte ham, blev de ofte bange for ham og troede, at han var en Troid.

Han døde imellem 50-60 Aar gl., og dermed forfaldt al det skønne ved det lille idylliske Hus i Tystofte. Nu er det revet ned. Ved Nedrivningen laa, under Grunden til en lille 2 Fags Sidebygning, et Kvindeskelet, højst $\frac{1}{2}$ Alen under Overfladen, men det kan have ligget der mange Hundrede Aar, ja, maaske Tusinde.

Jeg købte 3 Stenkiler, som Manden, der forestod Nedrivningen, fandt sat ind forskellige Steder i Huset. Det var meget almindeligt i den Tid, for at „Tordenen“

ikke skulde slaa ned i Huset. Overtroen var stor i den Tid.

Sønnen Niels troede Folk var „En Bytning“, som Troldene havde givet dem, fordi de havde haft Samkvem med dem, og saa taget deres eget Barn i Stedet en Gang de ikke havde passet paa Barnet i Vuggen og glemte at slaa Kors over det før de gik fra det og paa anden Maade værnet om det.

Troldene og Ellefolket i Basnæs Skove.

I Basnæs Skove laa 10-12 store Høje, hvoraf enkelte er bevarede endnu. — En gammel Skovarbejder fortalte mig følgende, da han var bleven gammel (i Aarene 1870-73):

En Sommeraften, efter at have barked Egetræ og ryddet Stød hen ad Aften, gik han til Stranden for at stryge Rejer. Det blev hen ad Midnat, før han gik hjem gennem Skoven forbi den store Rævebanke, der var fuld af Trolde. Da han kommer i Nærheden af Højen ser han, at Troldene havde al deres Sølv-tøj ude. Det skinnede tydeligt i det klare Maaneskin og laa spredt overalt paa Højen. Skovarbejderen gik forbi uden at røre ved noget. Da han var kommen et Stykke derfra hører han en Skoggerlatter af en hel Mængde Trolde.

En anden Skovarbejder kom en sen Aften forbi Ellehøj og den nære Ellemose. Paa Engen derved dansede Ellepigerne i Taagen til en underlig Musik, som han aldrig havde hørt Mage til. Ellepigerne var kønne at se fortil, men „hule som et Dejgtrug“ bagtil.

Paa den Mark nær ved Basnæs, hvor der nu er Granskov, laa en stor Høj. I den boede en Hoben

Trolde. En Søndag da de unge Mennesker fra Basnæs havde været ude i Skoven og plukke Nødder, blev det sent før de kom hjem. Paa Hjemvejen fulgte de Stranden og kom derved i Nærheden af den store Høj paa Marken. Da de var ud for den blev Nøddeposerne saa tunge, at det var umuligt at bære dem længere. De fleste af dem kastede Poserne eller hældte Nødderne af. Kun en ung rask Gut kravlede op til Højen og gemte Posen under en Busk ved Højens Fod, vel sagtens for at kunne finde dem om Morgen. Men med den Motivering, at nu skal de smaa Trolde have Nødderne.

Dagen efter, da Karlen vilde hente sin Pose, var den fuld af Sølvdalere, helt nye, som Karlen gemte til han skulde giftes og have at fæste Gaard for. Hvert Aar til Jul kørte han en Tønde af det bedste Juleøl ud til de smaa Trolde.

Flere prøvede efter dette at give Trolde Nødder, men ingen havde Held med sig som han.

Til at bygge det nuværende Basnæs blev alt Grus taget hvor nævnte Høj laa, saa den er sunket i Graven og de smaa Trolde er borte. Ligesom ved Troldhøj var Jorden eller Gruset derunder fyldt med Skeletter af Mennesker.

Der hvor nu Skovløberhuset ligger laa lige bag ved en Høj kaldet *Troldhøj*. Den var fuld af Smaatrolde, som havde Samkvem med Trolde i *Aahøj*, der laa paa den anden Side Aaen paa Vedskølle Mark. Mange, som har færdes langs Aaen eller i Skoven ved Nattetide, har set dem løbe der imellem.

I Vedskølle var en Mand, som hørte, at en anden Mand der fra Egnen, der havde købt og betalt en Kævle i Basnæs Skov, var død. Nu vilde nævnte

Mand fra Vedskølle tilegne sig Kævlen, da han vel mente, at den anden Mands Efterladte ikke vidste af Købet, eller vilde hente det. En Aften kører saa Vedskølle-Manden derud sammen med sin Karl og Søn, læsser Kævlen og kommer godt over Aaen ind paa Vedskølle Mark nær Aahøj. Pludselig kan Hesten ikke trække Vognen ud af Stedet, trods det, at Vejen var god, og tilsyneladende var der intet i Vejen.

Mandens Søn, som kun var en Dreng, var et Søndagsbarn og „synsk“. Han var gaaet lidt i Forvejen. Da han ser, at der er noget i Vejen, kommer han tilbage og siger saa straks til Faderen: „Fader, der staar en lille Mand ved hvert Hjul og holder det fast hver Gang Hestene vil gaa frem“. De maatte saa lade Vognen staa til Dagen efter. Hvorefter de kørte ud, hentede Kævlen og kørte den til den afdødes Bopæl med den Motivering til de efterladte, at Kævlen havde han lovet at køre hjem for den afdøde. Karlen, som var med og som har fortalt Historien, troede dog ikke paa ovennævnte Ord om Løftet, men mente, at Manden ikke turde beholde Kævlen.

Hvor Troldhøj laa er nu Grusgrav. Ved Grusgravningen er der faldet over Hundrede Skeletter ned i Graven, og endnu spøger det der ved Aftenstide.

Nær Purrehuset laa, og ligger tildels endnu, nogle smaa Høje. Beboerne i Purrehuset kunde om Aftenen ved Maaneskinnet se de smaa Trolde lege langs Strandkanten og gaa ned i Vandet for at vaske sig eller fiske. Troldene gjorde aldrig Beboerne i Purrehuset nogen Skade og alt trivedes for dem. Men de gav ogsaa Troldene baade Grød og Godtøl til Højtiderne.

En Gang havde de en Pige, som imod Ordre

satte et Anker tyndt Øl ud til Troidene og gemte det gode til sin Kæreste. Om Natten vaagnede Pigen ved, at der løb noget vaadt ned i Sengen til hende. Dagen derpaa laa den tomme Ølfjerding paa Loftet over hendes Kammer.

Spydagergaard.

Den sydøstlige Gaard paa Tystofte Mark, Matr. Nr. 11 a, kaldes Spydagergaard.

En gammel Mand der i Byen, Jens Nielsen (Landseneren), har fortalt mig, at ved Udskiftningen blev Gaarden lagt, hvor den endnu ligger, ved Vejen og omtrent midt i Marken, fordi der kunde blive saadan et dejligt Vandsted lige sydøst ved Gaarden, hvor der var en lille Tørvemose.

Senere, ved Opskæring af Tørven og Rensningen af Vandstedet, fandtes der et helt Læs Jernsager og andre Ting; deriblandt Dele af en Vogn. Det meste var dog Vaaben og særlig Spyd, hvoraf der var flere Hundrede. Det hele blev købt af Smeden i Tystofte, som lavede Beslag og Redskaber deraf. Siden fandtes der paa det laveste Sted af Marken deromkring en Del lignende Ting, hvorfor denne Del af Marken kaldtes Spydagrene for Eftertiden og Gaarden fik Navn derefter.

Anmærkning. En nærmere Undersøgelse har vist, Forklaringen ikke holder Slik. Navnet Spydager forekommer allerede i Markbogen 1682 („Spiud Agr.“) og kan følgelig ikke være opstaaet ved Udskiftningen el. staa i Forbindelse med de ved denne Tid skete Spydfund. Snarere kunde man drage hele Forklaringen i Tvivl og opfatte den som en af de saa hyppige folkelige Navneforklaringer, hvis Bestanddele ofte er opdigtede.

G. K.

BATALJER VED OMØ OG AGERSØ

I KRIGSAARENE 1807—14

Af

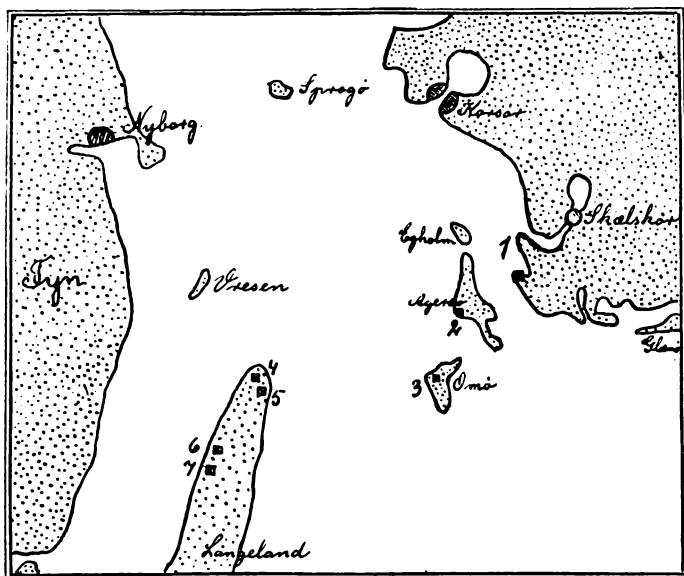
M. A. Ebbesen.

Krigen med Englænderne fra 1807—14 maa i de fleste populære Danmarkshistorier nøjes med en meget beskedent Plads. Længere end til en Omtale af Københavns Bombardement og Linieskibet „Prins Christian“s Kamp ved Sjællands Odde har vore folkelige Historieskrivere sjældent kunnet strække sig, og vil man have mere at vide, henvises man til den mere specielle Litteratur eller Arkiverne.

Og dog var den omtalte Krig slet ikke saa fattig paa Begivenheder. De kan vel ikke kaldes særlig store; men nogle af dem er dog værd at nævne. Især i og omkring Storebælt forefaldt der jævnligt Episoder. Det var jo af største Vigtighed for Danmark, at Forbindelsen over dette Farvand ikke blev afskaaret, og da Englænderne netop der gjorde, hvad de kunde, for at hindre vor Sejlads, var Sammenstød uundgaaelige.

I en lille Pjece („Batterierne paa Stignæs, Agersø og Omø“) har jeg tidligere gjort Rede for, hvorledes der var opført en Kæde af Batterier tværs over Bæltet for at beskytte Færgefarten og vore Troppeoverførelser.

Paa hosstaaende Kort er disse Batterier indtegnet efter en Fortegnelse fra 1809. I Efteraaret 1807 og ved Overførelsen af de fremmede Hjælpetropper,



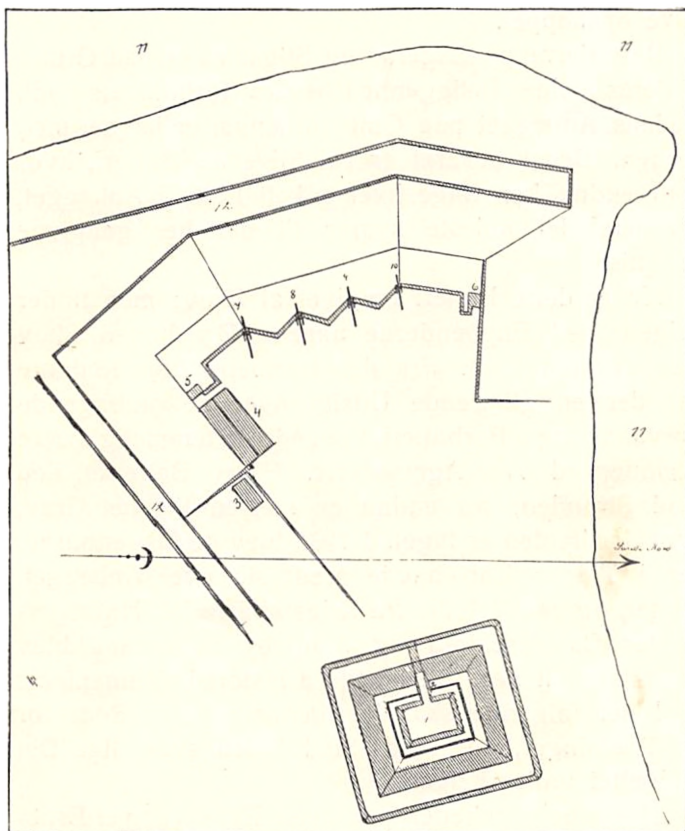
Kort over den sydlige Del af Store Bælt.

Kortet viser, hvorledes der var anlagt en hel Kæde af Batterier paa Smaaøerne. Ogsaa omkring Nyborg og Korsør var der stærke Befæstningsanlæg.

1 Stignæs Batteri. 2 Agersø Batteri. 3 Omø Batteri. 4 Frankeklint Batteri. 5 Hou Batteri. 6 Lohals nordre Batteri. 7 Lohals søndre Batteri.

Spanioler og Franskmænd, i Foraaret 1808 havde man følt Mangelen paa stærke Befæstningsanlæg ved Storebælt's Kyster. Den 24. Juni 1808 gav Kongen da Ordre til, at der skulde opføres en Række Batterier paa Smaaøerne og et paa Stignæs.

Tiden viste, at de smalle Sunde mellem Omø og Agersø, Agersø og Stignæs og Fyn og Langeland nok kunde beherskes af saadanne Anlæg; men Far-



Kort over Stignæs Batteri 1808
(efter Croquis i Hærens Arkiv).

1 Redoute. 2 Bro til Redouten. 3 Ammunitionshus. 4 Vagthytte. 5, 6 Materialskure. 7, 8, 9, 10 Kanoner. 11 Agersøsund. 12 Grav, hvor Jordfylden er taget.

vandet mellem Omø og Langeland var for bredt. Her sejlede Englænderne ugenert igennem. Anlæggene gjorde dog god Nytte, idet Bæltsbaadene kun uden for Kanonerens Rækkevidde var udsat for at blive opsnapet.

Batterierne paa Agersø og Stignæs er paa Grund af deres afsides Beliggenhed bevaret forholdsvis godt, medens Anlægget paa Omø forlængst er jævnet med Jorden. Bedst bevaret er vel Stignæs Batteri, hvor man endnu kan følge hver enkelt Linie i Anlægget, der paa det nøjeste svarer til det her gengivne Croquis.

Nu er dette Batteri omgivet af Skov; men under Krigen med Englænderne naaede Ørnehoved Skov ikke saa langt ud. Fra den temmelig høje Redoute var der en glimrende Udsigt over de omliggende Farvande, og i Forbatteriet pegede de temmelig svære Kanoner ud over Agersøsund. Foran Batteriet, ned mod Stranden, ses endnu en næsten tilgroet Grav, hvor Jordfylden er taget. I 1936 blev de Slaaenbuske, der i Tidens Løb havde bredt sig over Anlægget, fjernet, og ved Velvilje fra Krigsministeriet, Hofjægermester Castenschiold og Magleby Sogneraad blev det muligt at gøre Stedet til en historisk Mindeplads.

I det følgende skal der nærmere gøres Rede for de Træfninger, der fandt Sted i den sydøstlige Del af Bæltet under Krigen.

Hovedbegivenheden paa disse Egne var vel Erobringen af den engelske Krigsbrig „The Tigress“. I Dagene før den 2. August 1808 havde denne Brig ligget ud for Knudshoved for at hindre den danske Trafik; men nævnte Dags Morgen lettede den og gik sydpaa. Kaptajnløjtnant Schönheyder, der var

Chef for de danske Kanonbaade i Nyborg, lagde Planer om at opsnappe den og forenede sig med Kaptajnløjtnant J. J. Suensens Baade fra Korsør og G. A. W. Varendorffs Afdeling fra Skælskør.

Det blev en temmelig haard Rotur for de danske Orlogsgaster; men ud paa Aftenen kronedes deres Anstrengelser med Held. Kl. 5 $\frac{1}{2}$ var Briggen ankeret op under Agersø, og da Vinden ved Kanonbaadens Ankomst var løjet af, besluttede man at angribe. Det store Krigsskib kunde hverken flygte eller manøvrere paa Grund af manglende Vind, hvorimod Kanonbaadene kunde bevæge sig frit. Tilmed havde Kanonbaadene den Fordel, at deres Kanoner let kunde stilles saadan, at deres Ladninger ramte, medens Briggens Kanoner viste alt for højt, saa Kuglerne gik langt over de danske Baade. Efter en heftig Kamp paa $\frac{3}{4}$ Time maatte Englænderne stryge Flaget, og de danske Matroser entrede straks „The Tigress“; ikke en eneste af dem var kommet til Skade. Af den engelske Besætning var derimod to døde og seks saarede. Briggen, der var paa 10 Stk. attenpundige Kanoner og 2 Stk. 68-pundige Morterer, havde lidt en Del ved Kampen; men den var dog en god Gevinst for den danske Flaade, der kun bestod af Smaaskibe.

Tidligere paa Sommeren samme Aar forefaldt en mindre Episode ved Egholm. Den 29. Maj var nogle Baade fra Korsør og Skælskør paa Vej til denne Ø, da de blev opdaget af Englænderne; disse øjnede straks en Chance for Kaperhugst og sendte et Par stærkt armerede Barkasser ud imod dem. Baadene naaede dog ind under Land, hvor Jægere af 1. Jydske Infanteriregiment tog imod dem. Medens Kuglerne

peb om Øerne paa de danske Jægere, fik de Baa-dene halet i Land og holdt Fjenden paa Afstand, til Kaptajn Guldborg fra Agersø ankom med et Par smaa Kanoner og nødte ham til at flygte. Kaptajnen roste i sin Indberetning de danske Soldaters Mod.

Nogle Uger senere, d. 24. Juni, fandt en lignende Batalje Sted ved Omø. Postsluppen fra Fyn førtes nu ikke længere over fra Nyborg til Korsør. Den 23. Juni var der udstedt kgl. Ordre om, at Posten skulde føres dels over Lolland, dels over Langeland—Omø—Skælskør. Om Englænderne havde faaet Nys herom, er ikke godt at vide; men i hvert Fald blev Postsluppen, allerede første Gang den sejlede paa den ny Rute, jaget af Englænderne. En engelsk Brig udsatte to Barkasser, der skulde opbringe Postbaaden. Under Jagten kom denne dog saa nær Omø, at den kunde drage Fordel af de Kanoner, som Kaptajn Guldborg straks havde ladet køre ned til Stranden. Ogsaa denne Gang gik Englænderne Glip af Byttet. Den engelske Skibschef kaldte Barkasserne tilbage, men var gram i Hu over det daarlige Resultat og styrede med Briggen saa nær ind mod Land, som det kunde lade sig gøre, og sendte en tolv-pundig Kugle ind over Byen. Da denne Hilsen blev besvaret fra de danske Kanoner, tilkaldte Englænderen to Fregatter, som sammen med Briggen sendte et Lag ind mod Byen, hvorefter de forsvandt. De afgivne Skud havde ikke gjort nogen Skade.

Den 24. Maj 1809 hørte Omøboerne atter Kanonerne tordne; men denne Gang var det Danskerne, der angreb. Cheferne paa de danske Kanonbaade havde opdaget, at en engelsk Fregat, der sammen med nogle Linieskibe ledsagede en Konvoj, havde

Da de var naaet uden for Skudvidde, fattede de imidlertid en ny Plan. Under Hurraraab delte de sig i tre Afdelinger for at angribe fra forskellige Sider. Derved vilde Danskerne blive udsat for en Krydsild, saa de vanskeligt kunde dække sig. Det saa saaledes ikke godt ud. Den angribende Styrke var paa ca. 600 Mand, og Forsvaret var kun paa godt et halvt Hundrede. Trods det, at der nu blev skudt fra 3 Sider, forstod de danske Jægere dog at dække sig saadan, at kun een saaredes, nemlig menig Niels Olsen fra Venslev, der fik det ene Ben overskudt, og efter $1\frac{1}{2}$ Times Kamp maatte Englænderne paany trække sig tilbage. Først efter at det var sket, ankom en større Forstærkning fra Agersø med sværere Kanoner.

Naar Englænderne satte saa meget ind paa at erobre Egholm, var det sikkert ikke alene en Hævnakt. De havde flere Gange prøvet at erobre Smaaøer for at faa faste Holdepunkter. Saadanne Steder kunde der jo ogsaa hentes lidt Proviant nu og da. Paa Romsø ved Kerteminde havde de i længere Tid Spisekammer. Egholm fik de — takket være Kystvagtens Tapperhed — ikke. Hele Affæren blev i alle sine Enkeltheder omtalt i „Berlingske Tidende“, og Kongen meddelte sin Tilfredshed med Jægerne og Officerernes Mod.

Den næste Begivenhed lod ikke vente længe paa sig. Den 21. Juni samme Aar iagttog man fra Agersø, at en Bæltsbaad blev jaget af en engelsk Barkasse. Efterhaanden blev det klart, at Bæltsbaaden vilde søge Beskyttelse under Egholm, og Kaptajn Guldberg startede da paa ny med sine smaa Kanoner for at yde Assistance. Baaden naaede ogsaa ind i Læ af Øen, og efter at der var blevet affyret 12 Skud mod

fjernet sig saa meget fra de øvrige, at den kunde angribes. Da der indtraf Vindstille, saa det ud til, at Fregatten, hvis Navn var „Melpomene“, skulde lide samme Skæbne som „The Tigress“; men efter en heftig Kamp opstod der en let Brise, der fyldte dens Sejl, og skyndsomt tog den Flugten.

Dagen efter forsøgte Englænderne at hævne sig. Hele Dagen havde Konvojen manøvreret i Farvandet ud for Agersø, og ved 5¹/₂-Tiden blev Kystvagten paa Egholm opmærksom paa, at Krigskibene begyndte at udsætte Baade. Det var klart, at der var et Angreb i Vente. Omkring det nordligste Lineskib samledes efterhaanden 15 Chalupper og 2 større Kanonbaade, der paa givet Signal roede ind mod Egholm. Kystvagten her, der bestod af de før omtalte jyske Jægere, førtes af en Underofficer ved Navn Ulrich.

Styrken, der kun var paa 16 Mand, tog Opstilling i den lille Skov, der findes paa Øen, og gav Englænderne en varm Modtagelse. Den vilde dog næppe have holdt Stillingen, hvis ikke Kaptajn Guldberg og Løjtnant Bentzen fra Agersø var kommet til med 36 Jægere. For at komme til Egholm maatte disse Jægere passere den lavvandede Vejle, der adskiller Øerne. Medens de arbejdede med at faa et Par smaa trepundige Kanoner med over, blev de ivrigt beskydt af Englænderne, uden at de dog led Tab derved.

De engelske Matroser var nu naaet saa nær Land, at de kunde springe over Bord og løbe ind mod Land; men Løjtnant Bentzen dannede Kæde med sine Jægere og satte i fuldt Løb mod Angriberne, der saa sig nødsaget til at rykke tilbage, da de ankomne Kanoner samtidig begyndte at sende vellykkede Kardætskskud ind i deres ret tætte Samling Baade.

Barkassen, forsvandt den. Bæltsmakken kunde derefter fortsætte sin Rejse.

I 1810 fik et Par Kanonbaade fast Station ved Agersø, hvor der i Forvejen laa meget Militær. Da hver Kanonbaad i Reglen havde en Besætning paa 60 Mand, var det en ikke ringe Forøgelse af de Byrder, Øens Befolkning maatte bære; men efter de første Par Aars livlige Begivenheder fulgte nu et Par mere fredelige Aar for Øerne. Dog havde Kanonbaadenes Mandskab nok at gøre; det maatte idelig være til Tjeneste for at beskytte Handelsskibene, og stundom maatte de ogsaa give vore Kapere en Haandsrækning.

En Glædesdag har det sikkert været, da et Kaperskib paa 63 Commerce Læster indbragtes til Agersø af vore Kanonbaade. Det var Skibet „Die Hoffnung“, som man d. 22. Juli 1810 havde afskaaret fra en Konvoj paa 10 Skibe. Et andet Fartøj, som blev taget fra samme Konvoj, bragtes til en anden Havn.

I Sommeren 1810 vrimlede det med Kapere om vore Storebæltser. Efter at Kaperiet en Tid havde været forbudt, var der nemlig nu udstedt et nyt Reglement, og saavel Hadet til Englænderne som Udsigterne til Vinding, fristede mangan Skipper til at lade sit Fartøj indrullere, ligesom Købmænd og Rederier kappedes om at udruste Skibe. I Korsør udrustedes i 1810 fem nye Kaperskibe, nemlig „Tordenskjold“, „Haabet“, „Svalen“, „Lynstraalen“ og „Anne Marie“; men ogsaa fra andre Byer stævnedes Kapere til Storebælt, hvor der altid var engelske Skibe, og hvor de mange Batterier afgav god Beskyttelse. Adskillige Gange havde Kaperne Held med sig. Af de Priser, der indbragtes til Korsør, kan nævnes „Frau Alvilda“, der var lastet med 487 Sække

Kaffe, 80 Fade Sukker, 99 Fade Sirup, 70 Baller Bomuld og 20 Pakker Barder, „Die Vriendschap“, hvis Ladning bestod af 1700 Tdr. Hørfrø, „Oceanus“, „Julie“ og „Alexandrine“. Sidstnævnte Prise blev indbragt af Korsørkaperen „Lynstaalen“. De andre var erobret af Kapere fra København og Helsingør, men hvad enten det var Bymænd eller andre, der kom ind med en Prise, gav det altid Anledning til en glad Dag.

Efterhaanden som Tiden gik, vænnedes de danske Søfolk til at betragte Fjendens Nærværelse som en Selvfølge, og man søgte, saa godt man kunde, at sætte lidt indenlandsk Søfart i Gang. Det var naturligvis farligt for et enligt Skib at begive sig ud paa Rejse, men saa sluttede Skibene sig sammen i store Konvojer under Beskyttelse af Kanonbaadene. ;

En saadan Konvoj paa ca. 40 Jagter og Galeaser satte d. 11. August 1812 Kursen ind i Agersøsund, hvor den, efter alle Solemærker at dømme, skulde være godt beskyttet. Paa den ene Side laa Stignæs Batteri og paa den anden Side Agersø Batteri. Da der desuden var to Kanonbaade til Beskyttelse, kan man ikke sige noget til, at Ledelsen vovede at ankre op her for Natten. Major Origny, som nu var Agersøs øverstkommanderende, posterede Vagtposter ved Havnen og Stranden, og der blev patruljeret mellem Skibene.

I den mørke Høstnat var det imidlertid ikke saa let en Sag at passe paa 40 Skibe, og hen ad Morgenstunden hørtes da ogsaa Larm, der vidnede om, at Fjenden var ved at operere. Der blev straks slaet Alarm, og kort Tid efter var Maanedsløjtnant Jakobsen paa Vej ud med de to Kanonbaade og en anden ar-

meret Baad. Om Bord befandt sig saavel Matroser som Jægere, og alle længtes efter at komme i Kast med Fjenden.

Da Baadene naaede ud i Konvojens Yderkant, opdagede man, at Fjenden allerede havde afskaaret og besat to Skibe, en Skonnert og en Galease, som han bugserede sydefter. Skjult af Mørket var seks engelske Chalupper gaaet Syd om Omø og havde saaledes haft Held til at gøre et Indhug i den danske Konvoj.

Men nu begyndte det at gry ad Dag, og Jakobsen gav Ordre til Forfølgelse. For fuldt Pres roede de danske Matroser, mens Baadenes Haubitzere og Falkonetter sendte det ene Lag efter det andet mod Englænderne. Kunde man ikke erobre Baadene tilbage, vilde man i hvert Fald gøre dem ubrugelige for Englænderne; man naaede da ogsaa at ramponere dem ikke saa lidt. Imens var Kystværnet stimlet til paa begge Sider af Sundet og Kanoner kørt op. Baade fra Agersø og Stignæs drøned Skuddene ud mod de 6 fjendtlige Baade. Et Kardætskskud traf Siden af en engelsk Chalup. I Forfærdelse styrtede Mandskabet over i den anden Side, saa Baaden kæntrade. Kun een af Mandskabet naaede i Land; af ham erfarede man senere, at Chaluppen havde været bemandet med 23 menige Matroser, to alm. Officerer og en Brigchef. Englænderne havde saaledes dyrt betalt de ranede Baade. Desuden fik vi som Erstatning den kæntrade Kanonchalup, der bjergedes med fuld Udrustning. Sandsynligvis har der ogsaa i de andre Baade været Mandefald; thi den bjergede Chalup bar mange Mærker af Kugler, og en Matros, der

Dagen efter drev i Land, havde en Kugle i Halsen. Han blev begravet paa Agersø Kirkegaard.

Løjtnant Jakobsen og hans Mandskab udviste under denne Batalje et udmærket Mod, og Ledelsen paa Agersø modtog da ogsaa Kongens Tilkendegivelse af sin Tilfredshed. Om denne Skrivelse gik de øverstbefalende til Hovedet faar staa hen; men i hvert Fald indlod de sig kort Tid efter paa et dumdrigt Foretagende, der kostede Maanedsløjtnant Jakobsen Friheden. De fjendtlige Krigsskibe, der hin Nat havde udsendt de 6 Kanonchalupper, opholdt sig stadig i Farvandet og ledsagede nu en Konvoj, der agtede sig gennem Bæltet. Major Origny udkommanderede da Maanedsløjtnanten for at gøre Kaperhugst; men Heldet fulgte ikke de danske Orlogsgaster. I sin Rapport til Kongen skriver Jakobsen efter en længere Indledning: „Jeg besluttede nu at gaa ud i Konvojen. Kl. 11¹/₂ (Aften) var jeg der, og efter at være prajet af en Fregat og en Kutterbrig attackerede jeg en Koffardibrig; men den var besat og vel armeret; jeg forlod den, efter at have modtaget flere Skud af den. Min Hensigt var nu at gaa til den anden Ende af Konvojen, da jeg blev var to fjendtlige Chalupper at ligge til Luvart; derpaa holdt jeg op imod Vinden; men jeg var allerede set af dem. Jeg forceerede nu med Sejl og Aarer, saa meget det var muligt; men desuagtet vedblev Fjenden at hale ind paa mig, og tillige vedligeholdte han en stærk Musketild fra begge Partøjer, hvilket blev besvaret fra en Haubitz saa hurtigt, som det stod i min Magt med een Mand, da de øvrige sad ved Aarerne. Uagtet al vor Anstrengelse entrede han med begge Partøjerne. Jeg maatte nu ligge under for Overmagten efter at have

forsvaret Chaluppen. De to fjendtlige Chalupper tilhører Orlogsskibet „Dictator“ og var commanderet af Lieutenant Duel. Jeg havde hverken døde eller bleserede. Chaluppen saavel som Sejlene var meget ramponeret. Jeg maa ikke undlade at tilkendegive Hans Majestæt, at Styrmand Gundersen, saavel som hele Mandskabet, ved denne Lejlighed viste det stærkeste Mod og Anstrengelse.“

Rapporten er underskrevet om Bord paa den engelske Flaade i Vingøsund (det dengang brugte Navn for Gøteborg) d. 10. Sept. 1812. Maanedsløjtnant Jakobsen, saavel som Mandskabet, førtes senere til England, hvor de menige sikkert er blevet interneret paa Prisonskibene i Chatham, medens Jakobsen ligesom de andre Krigsfanger, der havde Officersrang, kunde tilbringe Tiden under mere frie Former i Lejren ved Reading. Her kunde de danske Officerer hengive sig til Studier eller Friluftsliv efter Behag; men alligevel længtes de alle efter at komme hjem og forsvar Landet paa ny. Da der stadig udveksledes engelske og danske Fanger, naaede mange ogsaa at se dette Ønske opfyldt. Et smukt Minde om de danske Krigsfangers Ophold i England er opbevaret paa Frederiksborg Slot. Det er en Skibsmodel, udført i Elfenben, som Krigsfangerne forarbejdede og skænkede Kongen.

Men hjemme i Danmark gik Krigen sin Gang. Snart snappede vi et Par Baade fra Englænderne; snart var det omvendt. Den 1. Oktober 1812 ankrede igen en Koffardiflaade op i Agersøsund; denne Gang var den paa hen ved 100 Skibe. Et stolt Syn maa det have været at se de mange Skibe manøvrere i det smalle Farvand mellem Agersø og Stigsnæs.

Hverken før eller senere har man vel paa disse Egne haft Lejlighed til at iagttage saa mange Skibe paa een Gang, og hvilke Værdier repræsenterede denne Flaade ikke.

Det var ikke uden en vis Ængstelse, at man fra Agersø og Stignæs Batteri iagttog en fjendtlig Orlogsbrig, der laa til Ankers ved Vresen. Vilde den forholde sig rolig eller vilde den prøve at kapre nogle af Skibene. Saa mange Fartøjer som muligt blev anvist Skælskør Havn. For dem var der ingen Fare, da Indløbet til Skælskør Fjord laa saa tæt ved Stignæs Batteri, der var armeret med 4 fireogtyvepundige Kanoner; men en stor Del af Koffardiflaaden skulde videre til Korsør.

Kl. 2 $\frac{1}{2}$ skete, hvad man havde ventet. Den fjendtlige Brig gik under Sejl med 3 Fartøjer paa Slæb; men det, der nu skete, viser, hvor ypperligt vort Signalvæsen virkede. Saa snart Briggen lettede, gik Premierløjtnant Prytz fra Korsør ud med 4 Kanonbaade for at opholde Briggen. Nord for Egholm mødte han Englænderne og indledede straks en Kamp. Fjenden prøvede stadig at smutte forbi de danske Baade for i en Fart at bortskære nogle Koffardiskibe; men Prytz var ham for hurtig i Vendingen; altid var der en dansk Kanonbaad i Vejen. I næsten to Timer opholdt Prytz den fjendtlige Brig paa denne Maade under gensidig Skydning, og imens var alle Koffardiskibene kommet i Sikkerhed i Korsørs og Skælskørs Havne.

De her nævnte Bataljer viser tydeligt nok, hvor vanskeligt det var for danske Søfolk at færdes i deres egne Farvande under Krigen med Englænderne, og at især Storebælt var meget usikker. Først paa

Aaret 1814 kom den længe ventede Fred; men vort Venskab med Kejser Napoleon fik dyre Følger. Norge var tabt og vor Søfart havde faaet et slemt Knæk. Danmarks Herredømme paa Havet var forbi for bestandig, og kun faa saa saa forhaabningsfuldt paa Tilværelsen som den unge Grundtvig i Digtet „Danmark i 1814“:

Vinteren, ja den var kold;
revnet er Dannemarks Skjold;
sprukken er Dannemarks Krone;
fast er dog Frederiks Trone.
Brøst eller Brud,
kan det ej heles af Gud?

VAGABONDER

I HARALDSTED OG ALLINDEMAGLE

1640

Af

Niels Stenfeldt †.

L det gamle, faststøbte, stærkt kontrolerede Bondesamfund var omrejsende, løse Existerer ikke velsete; en fremmed var en Fjende. Vi kan se det bl. a. af en Skrivelse, Kong Christian den Fjerde i 1613 — d. 23. Marts — sendte en af sine Lensmænd, mens han byggede paa Frederiksborg:

„Eftersom vi komme udi Forfaring, hvorledis her udi vort Land Sielland skal omløbbe och lade sig finde atskillige Løsegengere och Companer, iblant huilcke en part skulle sig udgifve for Soldater at hafve verit udi forleden feigde, huilcke vore Under-sotter paa Landsbyerne med bettellei (Betleri) och ellers i andre Maader skal betyngge, daa paa det sligt kunde forkommes og forhindris, bede vi deg och wille, at du strax lader opfange saa mange føre och stærke Løsegengere, du der udi dit Lehn kand betræde (støde paa), och dennem siden fengseligen til vort Slot Friderichsborg lader fremføre og vor Lensmand der sammesteds lader ofverantvorde, hvor de siden skal blifve holen til Arbejde“. — Han skal ogsaa

„ordne det saaledes paa Færgestederne i Lehnet, at ingen af de Pligtfolck, som arbeide paa Friderichsborg, *och som baade Haar og Skiæg er raget af paa*, kommer ofver, men strax blifver taget, hvis de ville undvige“.

Senere var Straffen for professionelle Løsgængere, som generede Folk, skærpet saaledes, at de skulde i Slaveriet paa Bremerholm og arbejde „i Jern“, d. v. s. med Lænke fra Haand til Fod.

Her følger en lang, oplysende Sag af den Slags, som indeholdes i en Justitsprotokol af 1640 for Ringsted Herred, en af de meget faa, der er bevaret fra det Aarhundrede:

Den 11. Juni 1640 — Pag. 42 b.

Niels Madtzen, Ridefoged i Ringsted Kloster, havde kaldet efterskrevne Personer i Ringsted Kloster (Vagabonderne) nemlig *Søren Jensen*, barnefødt i Jylland, i Hannæs i Tømmerby (Vester Hanherred, Tisted Amt), *Margrete Pedersdatter*, barnefødt i Faaborg, forskrevne *Sørens Hustru* (det var hun nu ikke), *Peder Madsen*, barnefødt i Hellested paa Tryggevælde Len og hans Hustru (?), *Birgitte Christensdatter*, barnefødt i Hellelille (Herlufflille), Hellemagle Sogn, *Anders Poulsen*, barnefødt i Ferslev i Hornsherred og hans Kvinde, *Ellen Truelsdatter*, barnefødt i Roskilde, *som alle udi Ringsted Kloster i Hæfte er anholden*, anlangende for Vold og Overlast, de imod Kongens Bønder og Tjenere haver beganget, som herefter bliver forklaret, til Vidnesbyrd at paahøre.

Ligeledes var kaldet Haraldsted (der staar overalt „Harestedt“) Bymænd og Husmænd og Kvinder, deres Klagemaal, de haver angivet over disse Per-

soner, stændig at være (o: at vedstaa) og i Dag derom at vidne.

Peder Nielsen, Husmand i Haraldsted, angav og gav Last og Klage over disse Personer, at der han kom hjem af Marken, da sad han og fik Mad; da hørte han, at Hønsene skreg i Strædet. Da befalede han hans „høstrue“ at skulle gaa ud at se, hvad paa Færde var; da, der hun kom ud, saa hun, at en af forskrevne Personer havde taget en Høne i Gærdet ved hans Lade. Da viste samme Person Hønen i Vejret og sagde til Peders Kvinde: „Alt haver jeg faaet den!“ Da sagde Peder til den samme: „Hvi haver I taget min Høne?“ Da, der han det havde sagt, kom 3 af dem løbendes tilbage efter hannem i hans Gaardsrum, og Peder løb da ind af hans Dør og den for sig tillukte. Saa løb den ene til Peders Vindue og tog Vinduet til Side og sagde: „Jeg skal skyde dig som en Hund“. Saa svarede en af de andre: „Nej, gør ikke det! Ellers kommer du i Ulykke derfor“. — Saa gik de ud af hans Gaard og knurrede og sagde: „Jeg skal give dig en rød Hane (o: Ildløs) for en gul Høne, før jeg gaar af Byen“.

Peder Madsen (en af Løsgængerne) svarede til Peder Nielsens Angivende, at Søren Jensen, hans Kammerat, tog ikke mere end som en Klud af Vinduet (der var vel puttet en Klud i et Hul i Ruden).

Maren Madsdatter, gamle Jens Olsens Efterlever-ske i Haraldsted, gav i lige Maade Last og Klage paa forskrevne Personer, som følger: at der hun gik ud i hendes Gaard, lukkede hun hendes Dør og skød Slaa for. Da kom disse Personer og tog Slaaen fra den øverste Dør og sagde: „Kommer nu, Karle, nu er Døren aaben, nu skal hun give os, eller hun skal

faa den styrtende Syge (Epilepsi). — Saa gik de ind i Stuen og bad hendes Broder, som da laa syg i Sengen, at han skulde give dem noget. Da svarede hendes Broder, at han havde intet, men han bad Maren, at hun skulde give dem noget, at de kunde blive af med dem. Saa nødte Personerne hende til at give dem en Ost, den maatte hun give dem, og der de den bekom, saa sagde de: „Nu skal I give Rakkeren en og Hestefletteren (Flaaeren) en“. Da sagde Maren, nej, hun havde ikke flere. Saa truede de Marens Pige til, at hun skulde bede Maren give dem mere. Svarede da Pigen, hun ikke vilde. — Og havde de hver en Bøsse i Haanden og Kaarde paa Siden, og den ene havde en Høtyv. — Saa gik de hen.

Dernæst fremkom *Tosten* (s: *Torsten*) *Hansen* i Haraldsted og angav, at de tog en Snørehat (med et Baand i Kanten til at snøre den sammen om Hovedet) og et Nøgle Traad fra hans Moder. Saa gav hun dem et Brød. Saa stod Tosten og saa paa dem, der han vilde gaa paa Marken. Da svarede de: „Skal du staa og se paa Mestermanden?“ (Bøddelen). Saa løb to af dem ned til hannem og spændte 2 Bøsser og satte paa Livet af ham. Saa i det slog en af dem til Tosten med en Bøsse. Saa bødte Tosten for sig med et Træ, hvorfore Tosten maatte undløbe af Byen.

Hans Olsen, sammesteds, angav, at to af forskrevne Personer kom i hans Fraværelse ind til hans Kvinde og begærede noget. Saa vilde hun give dem 2 Skilling, som hun hos sig havde. Da sagde de, at de vilde skide i hende og de 2 Skilling, men de vilde have Ost; da gav hun dem en Ost, hvilken de ikke vilde annamme; saa tog de en anden, stor Ost, som hun havde gjort til Præsten. Da raabte hun og sagde:

„O nej, tager ikke den!“ Saa var der en af dem og tog Hans's Kvinde om Armen og sagde til hende: „Nu skal du give os Flæsk for Osten, som vi tog fra dig“, og sagde de ydermere til hende: „Nu kanst du sige, at du haver været i Bøddelens Haand!“

Rasmus Jensen, Jens Skomagers Søn i Haraldsted, angav paa sin Moders Vegne, at hun sagde, at forskrevne Personer kom ind i deres Hus og sagde til hans Moder: „I skal give os noget!“ Da gav hun dem en Ost, den tog de, og siden derefter tog de en Ost foruden. Og tog de Ildebrande i Skorstenen og kastede omkring, paa det de skulde ryge, at hun ikke skulde se, hvad de gjorde, eftersom hun stod der og bryggede.

Ole Hansen ibidem (sammesteds) angav, at udi hans Fraværelse kom disse Personer ind til hans Kvinde og bad, at hun skulde give dem noget. Saa gik hun til Kisten og tog 2 Skilling og vilde givet dem, hvilket de ikke vilde tage, men vilde — med Gunst at sige — skide i dem og hende. Da sagde Oles Kvinde: „Jeg vil give Eder en Kande Øl (2 Potter) til, vil I ellers lade Eder nøje.“ — Da svarede de hende: „Vi haver været hos Fogeden; han gav os Øl, vi passer ikke paa (∴ bryder os ikke om) Eders Øl.“ — Da gav hun dem foruden en Ost, hvilken de beholdt. Da sagde de: „Nu skalt I give os det Øl, som I tilforn lovede os.“ Saa gav hun dem 2 Stobe (Krus med Hank og Laag) Øl. Saa i det kom Ole gaaendes paa Gaden. Da imidlertid kom en af dem løbendes med en ladt Bøsse og satte paa Livet paa hannem og lagde Fængkrudt paa Hanen. Saa tog han Bøssen til sig igen. — Dermed gik Ole hjem

fra dem og takkede Gud, at han slap fra dem med Livet.

Søren Iversen ibidem angav, at de kom ind til hans og bad hans Kvinde, at hun skulde give dem noget. Da tilbød hun dem en Pot Øl, hvilket de ikke vilde have. Da bød hun dem en Skilling. Da sagde de: „Jeg vil give Eder den faldende Syge med Eders Skilling; er det nok til 3 Karle?“ Saa gav hun dem 2 Skilling; dem tog de. Saa bad de hende, at hun skulde give en Kande Øl til. Da vilde hun ikke give dem Øl, men formente, at dersom de faar saa meget i hver Gaard, kan de vel hjælpe sig. Da, der hun ikke vilde give dem Øl, sagde de, der de gik af Gaarde: „Gud give I var brændt i Eders „Røff“ med en gloendes Rist!“ — Og der *Søren Iversen* kom gaaendes paa Gaden, da sad de og drak under en Ask i Degnestavnen, hvilket Øl Snedkeren i Haraldsted dem solgte, efter som han det nu selv bekendte, og samme Tid stod *Søren* og nogen Kvindfolk uden for hans Led. Da kom en af dem løbendes og siden en anden og sagde til *Søren*: „Haver du ikke før set nogen drikke?“ I det tog de deres Kaarder og sagde: „Du skalt faa det Aar og det Fald, kommer du ud.“ (Vel: du skal ikke blive ældre, end du er, men blive fældet, hvis du kommer her ud?) — Saa gik de fra ham og hen i Præstegaarden.

(Sognepræsten, Hr. Hans Jacobsen, var lige død. Hans Navn forekommer 1608 og 1610 under Hyldningsakten for den udvalgte Prins, 3: Kronprinsen, Christian, Søn af Christian den Fjerde — han døde før Faderen. Hr. Hans var født i København. Han døde altsaa i 1640 og efterlod en Enke, Birgitte Andersdatter. I hans Tid blev Allindemagle Annex til Haraldsted Sogn. —

Efterfølgeren var Hr. Frederik Hansen Busk, der var født i Rudkøbing i 1602, Student fra Roskilde 1627; han havde først været Hører i Roskilde — c. 1629 — tillige Degn ved Domkirken — 1633. Den 4. Juni 1640 blev han ordineret og døde her 1659.)

Laurids Jørgensen, Birgitte Hr. Hans's Tærskemand, vidnede, at i Tirsdags 8 Dage forleden, som forskrevne Personer anrettede denne Klammer udi Haraldsted, da kom en af Personerne i Præstegaarden og saa ind af et Vindue, som han (Tærskeren) stod i Drengheerberget (∴ Karlekammeret). Saa gik han af Kammerset og ud i Laden. Saa løb samme Person ud af Gaarden efter de andre; saa kom 3 løbendes ind i Gaarden, og der Laurs saa dem, blev han forfærdet og løb hen i „Foret“ (∴ Foderet) og „forstod“ (∴ forstak) sig. Saa kom 2 af dem ind i Laden og havde hver en Bøsse i Haanden og Kaarder paa Siden, og en af de tvende krøb op i Foderet og stak i Foderet efter hannem og sagde: „Jeg skal have fat paa hannem, det „Knævlen“ (∴ et pænere Udtryk for „Djævelen“) skal fare i hannem og jeg skal hugge Hovedet fra hannem“. — Da svarede den anden, som var med hannem, og sagde, at han var ikke i Laden, men han saa, at han gik i Marken; og mens dette skete, da stod den tredie Person i Gaarden og varede paa (∴ holdt Udkik). Saa løb forskrevne tvende Personer ud af Laden, og en af dem drog hans Kaarde ud og løb ind i Forstuen og stak i Stuedøren „trej“ eller fire Stik, som endnu er til Syne.

Ingebore Bentsdatter, Præstens Pige, og hendes Madmoder samt deres Folk stod i *Kongens Kammers* (en af Kongens Indtægtskilder var hans Rundrejser i

Landet. Han havde da Gæsteværelser staaende mange Steder. Derom senere) og saa, hvor de kom løbendes, disse Personer, og to af dem havde deres Kaarde draget. — Saa blev de rede og lukkede Døren til for dem, og der de (o: Løsgængerne) da blev dem vår, kaldede de dem Horer og havde mange utilbørlige Ord, som ej kan siges. — Da sagde Præstekonen til Ingebore: „Du faar løbe ud og sanke Folk, som kan hjælpe noget til Rette, thi de „myrer“ (myrder) Folkene i Gaarden.“ — Da løb hun ud — der hun kunde se sit Hold (sit Snit), og hen til Ole Jensens og bad om Hjælp, og der hun løb langs ad Bækken (o: Grøften) paa Gaden, kom de løbendes efter hende med dragendes Kaarder og havde Bøsser og sigtede efter hende. I det (samme) kom Folk af Marken til Hjælp, ellers havde de taget Livet af dem i Præstegaarden.

Kirsten Jensdatter, tjenendes Præstekvinden i Harrestedt, vidnede, at en af disse Personer kom løbendes efter hende med en dragendes Kaarde og vilde hugget Armen af hende. Saa undløb hun fra hannem og ud i Fæhuset.

Derefter fremkom 4 Synsmænd, nemlig Hans Olsen, Bondefoged i Haraldsted, Hans Madsen, Ole Jensen og Ole Hansen, alle sammesteds, og vidnede, at de haver synet, hvad disse Personer haver beganget: da var der 3 Sting stukket i Birgitte, Hr. Hans's Stuedør, et Hug i Ladedøren, som kunde være hugget med et Værge, og var der et Sting stukket i Vinduet paa *Kongens Hus* ud til Porten, og Blyet (i Rudeindfatningen) var overskaaret, som de havde stukket forskrevne Sting udi, og var der 3 Ruder ude. — Og bekræftede de 4 Mænd, at det er dem og vitterligt,

at saaledes af forskrevne Personer er forrettet, eftersom disse Haraldsted Mænd (Vidnerne) haver nu i Dag her for Retten angivet. — Og ydermere vidnede de, at Peder Madsen og Søren Jensen (to af Vagabonderne) havde Bøsser, hver en, og Peder Madsens „høstrue“, Birgitte, havde og en Bøsse i Haanden.

Niels Matzen, Ridefoged, tilspurgte Søren Jensen, paa hvad Sted han havde hans visse Tilhold; dertil han svarede, at han var til Huse hos en Mand, Bertel paa Gammelrand i Bregninge Sogn paa Kalundborg Len (Skippinge Herred) og havde været der til Huse et Aar. Og berettede han, at den Bøsse, han havde, bekom han i „Worringborrig“ af en Bøssemager. — Desligeste udi lige Maade tilspurgte Niels Matzen forskrevne Peder Madsen, hvor han havde sit Tilhold, dertil han svarede, han havde ingen visse Tilhold, men rejser omkring fra et Sted og til et andet. — Dernæst tilspurgte ydermere Niels Matzen Anders Poulsen, hvor han haver haft sit visse Tilhold, dertil han svarede, at han haver været i Ostrup i 13 Uger og „beboet“ i et Hus, som han imidlertid fæstede af en Kongelig Majestæts Bonde sammesteds. — Og berettede ydermere Anders Poulsen, at der de kom til Haraldsted, var de til Sinds at ville købe dem noget Øl, og der hans Staldrødre anfangede denne Klammeri og Oprør, bad han dem, at de ikke skulde saaledes anfange, thi det gik dem ikke vel an, hvilket de ikke vilde agte. Mens Søren var i Præstens Gaard og havde hans Kaarde draget, og den anden var derinde og saa, da bad Anders dem, at de skulde gaa ud af Præstens Gaard og ikke tage saa' af Sted, ellers kommer de udi Ulykke („Vløcke“) derfor. — Og ydermere tilspurgte Niels Matzen disse Personer,

hvorledes de er komne til de Kvinder, de havde, om de er ægtegivne til dem eller ej; dertil de svarede, at de ikke er ægtegivne til de Kvinder, de nu haver.

Desligeste fremkom *Peder Nielsen, Husmand i Allindemagle* og beklagede, at nu i Søndags otte Dage kom disse Personer indgaaendes i hans Hus; da sagde Lauris Brun til hannem: „Her kommer nogen Løsgængere; jeg gaar ind og lukker Dørene“. Saa gik af dem (af Vagabonderne) hen til Vinduet og tog noget op af hans Lomme (vel et Stykke Kridt) og skrev paa Vinduet: „Giver du mig ikke noget, da skal der fare en Djævel i din gamle Skælm“. (Højst mærkeligt, ingen Husmand og ingen Løsgænger kunde dengang læse eller skrive. Heller ikke kunde en af Datidens bitte smaa Ruder rumme en saa lang Sætning. De, der saa Skriften indefra, vilde heller ikke kunne læse den omvendt, naar den udenforstaaende havde skrevet retvendt.) — Da stod Peder Nielsen i Forstuedøren og sagde til dem: „Vi haver intet (ikke) Raad til at give Eder noget.“ Da svarede en af dem: „Efterdi du est hans Bindehund (o: Lænkehund, nemlig Lauris Bruns), da skalt du give os noget“. Da tog den anden, hans Kammerat, en Snørehue (en Hue til at trække sammen om Hovedet med en Snørelidse, som vel hang i Forstuen) og kastede den over et Gærde til den anden.

Anders Pouelsen vedgik, at de andre to hans Kammerater haver ligesaa anstillet sig i Allindemagle, ligesom de gjorde i Haraldsted; dernæst sagde han, at Søren Jensen havde en Bøsse og medte (sigtede) efter Jep Bondesen i Allindemagle, der han stod i hans Led.

Desligeste lod *Niels Matzen* (Ridefogeden, Anklageren) vurdere en Ost, som disse Personer havde taget fra Hans Olsen i Haraldsted; den blev vurderet af Jens Olsen og Søren Jyde i Haraldsted for 10 Skilling, hvorefter Niels Matzen begærede Tingsvidne (et skrevet Referat af Retshandlingen).

Næste Retsmøde om denne Sag blev holdt d. 18. Juni 1640:

Niels Matzen, Ridefoged i Ringsted Kloster, havde kaldet efterskrevne med 8 Dages Varsel til Ringsted Herredsting at møde, nemlig Søffren Jensenn, Peder Madsen og Anders Pouellsenn samtlige til Dom at lide for, hvad Vold og Overlast og Tyveri, som de haver gjort og beganget ved Kongelig Majestæts Bønder og Tjenere i Haraldsted saavel og paa andre Steder efter derom et Tingvidnes Formelding, dateret Ringsted Herredsting 11. Junij, som i Dommen skal blive indført, hvorføre de for samme deres Forseelser her udi Ringsted Kloster udi Hæfte er anholdene. Satte derfor udi Rette, at efterdi forskrevne Personer er omløben her udi Landet (Sjælland) og ingen visse Værelse eller Bopæl haver, — for det andet haver de med lange Bøsser ganget, — for det tredie haver de beganget Hærværk, Vold og Tyveri, som er imod Kongelig Mæjestæts naadigste udgangne Forordning, — formener derfor, at de for slig deres Lediggang og Forseelse, som meldt er, bør at straffes paa deres Krop i Kongelig Majestæts Jern (Lænker) og Fængsel paa Bremerholm (Slaveriet, som laa i København paa en Holm, hvor nu Holmens Kirke ligger) i deres Livstid, og er derpaa Dom begærendes.

SENTENTIA (Dom):

Efterdi forskrevne trende Personer haver først omgaaet her i Landet med lange Bøsser udi Lediggang, for det andet, som er imod Kongelig Majestæts naadigste Forordning, dernæst haver overfaldet Kongelig Majestæts Bønder og Tjenere, som er Vold og Hærværk, og for det tredie beganget Tyveri, hvilket altsammen deres Forseelse er af Tingsvidne forfaret (erfaret, oplyst), som udi Rette er lagt, læst og paa-skrevet; — efter slig deres Forseelse kan derpaa ej rettere kendes end, som tilfindes dennem alle „trej“ at straffes paa deres Krop i Kongelig Majestæts Jern og Fængsel paa Bremerholm i deres Livstid.“

Brøden og Straffen synes her ikke at staa i noget rimeligt Forhold til hinanden. De tre Fyre med deres Kærester — som mærkeligt nok slet ikke nævnes i Dommen — har ganske vist opført sig bølleagtigt: de har truet sig Føde og Drikke til, men noget værdifuldt har de dog ikke røvet; den materielle Skade indskrænker sig til et Par Kaardehug i en Dør og et Par knuste Smaaruder. Ingen Mennesker har faaet en Rift eller et Slag; de har sigtet med deres „lange Bøsser“, men ingen skudt. — Og saa dømmes de sølle Karle til Slavestraf paa Livstid! Og det vilde dengang sige: virkelig paa Livstid, lige til Døden udfriede dem.

EFTERSKRIFT

Foranstaaende Tingbogsuddrag, der skyldes afdøde Kommune­lærer Niels Stenfeldt, om hvis Arbejder iøvrigt kan henvises til Hans Ellekildes Nekrolog i „Fortid og Nutid“ XI Side 47 flg., findes blandt hans til Dansk Folkemindesamling skænkede

Manuskripter og er godhedsfuldt overladt nærværende Aarbog til Udgivelse. I Manuskriptet fortsættes med en Drøftelse af Spørgsmaalet om, hvad de i Tingbogen nævnte Navne *Kongens Kammer* og *Kongens Hus* sigter til. Eftersom det vides, at Haraldsted i Middelalderen har tilhørt Kongen, hvilket jo fremgaar af Kong Valdemars Jordebog, og da der jo her i det tolvte Aarhundrede er foregaaet Begivenheder, som gør det naturligt at antage, at her virkelig har ligget en Kongsgaard, vil Forfatteren mene, at det er denne, som der her er Tale om, og at den nuværende Præstegaard faktisk er den gamle Kongsgaard. Dette kunde synes at finde Støtte deri, at det i et Brev af ²⁰/₄ 1566 fra Ringstedabbeden Frands Andersen til Kongen omtales, at der laa et Kapøl ved den lille *Kellegaard*, i hvilken Gaard Præsten dengang boede. Den nuværende Præstegaard skulde da skrive sig fra en senere Tid og ifl. Forfatteren være identisk med den gamle Kongsgaard, som var blevet skænket til dette Brug. Her kunde maaske indskydes den Bemærkning, at den gamle Kongsgaard i Haraldsted ogsaa har maattet holde for paa anden Maade; i sin Bog „Midtsjælland i de gode, gamle Dage“ vil Frits Heide nemlig absolut have, at Haraldstedgaard skulde være Fortsættelsen af den gamle Kongsgaard, men uheldigvis lader der sig overhovedet ingen Forbindelse paavise.

Spørgsmaalet er ikke saa ligetil. Den omtalte *Kellegaard*, som laa ved Ruinerne af Knuds Lavards Kapel, var ikke nogen egentlig Præstegaard, men ifl. det nævnte Brev af 1566 (se herom Sorø Amts Aarbog VII S. 22) kun en liden Bolig med en Smule Jord til, hvor der levede en Ringstedmunk, som formodentlig kun havde til Opgave at passe dette Kapel. I Middelalderen havde Sognet ingen fast Sognepræst, men Tjenesten besørgedes af Munke fra Ringsted, og ¹⁵/₁₁ 1546 havde Ringstedabbeden faaet kongelig Stadfæstelse paa sine gamle Rettigheder i Haraldsted og faaet bevilget, at Kirken og Præstegaarden med al dens Tilliggende ogsaa fremtidig skulde ligge under Ringsted Kloster, mod at dette skulde indsætte en god lærd Præst, en Lutheraner, men vel at mærke først, naar den (katolske) Præst, som da havde Embedet, var død. Brevet er trykt i Rørdam, Danske Kirkelove I S. 262. Her omtales altsaa udtrykkelig en Præstegaard.

Naar Tjenesten besørgedes af Ringstedmunke, var der imidlertid ikke nogen Brug for Præstegaarden; Munkene kunde jo „ligge

hjemme“, Afstanden fra Ringsted var jo ikke stor. Præstegaarden er sikkert blevet bortfæstet, og Landgilden af den, Rug, Byg, Havre, Smør, Lam, Gæs, Høns eller hvad der nu er blevet ydet i Afgift, er tilfaldet Klosteret ganske som ved det øvrige Bøndergods, som Klosteret ejede. Den er simpelthen gaaet op i Klostergodset. Saa forstaar man, hvorfor det 1566 er nødvendigt at lade Præsten bo i det lille Hus ved Kildekapellet, og at man $\frac{27}{1}$ 1574 (se Rørdam, Kirkelove II S. 219) maa gaa i Gang med at skaffe Præstegaarde til alle de Præster, der hidtil har boet i Sorø, Ringsted og Antvorskov Klostre; ved denne Lejlighed fik Haraldsted atter en Præstegaard, men at det er Klostergodset, der har maattet afgive denne, er der næppe Tvivl om, det synes at fremgaa af Sammenhængen, idet en af Rigsraaderne sammen med Sjællands Biskop beordres til at begive sig til Klostrene og bringe Sagen i Orden. For Haraldsteds Vedkommende er det vel snarest sket paa den Maade, at den oprindelige Præstegaard nu atter er blevet lagt til Embedet. Noget Holdepunkt for at antage, at det var den gamle Kongsgaard synes der ikke at være.

Tingbogen nævner *Kongens Kammers* som et Sted, hvor Præsteenken og hendes Folk opholdt sig, da Landstrygerne ankom, og senere, da der toges Syn paa den Skade, der er sket i Præstegaarden, nævnes Præsteenkens Stuedør, Ladedøren og Vinduet paa *Kongens Hus* ud til Porten. Det er ganske tydeligt, at *Kongens Kammers* eller *Hus* er at betragte som en Del af Præstegaarden, som et af dens Huse, og ikke som Benævnelse paa selve Præstegaarden. Og selvsamme Bygning findes omtalt godt et Hundrede Aar senere, nemlig 1755 i en Indberetning fra Præsten F. C. J. Holbech til L. de Thurah, hvor det hedder: „Ellers er i forrige Tider Konge-Vejen gaaet igiennem Haraldsted Bye, Da der og, indtil Christiani 5ti Tid, stoed et saa kaldet *Konge-Huus* paa dend Platz imellem Præste-gaarden og Degne-Boligen, som siden blev afbrut og materialerne bortsolte“.

Det kan se lidt mærkeligt ud, at Kongevejen skal have gaaet gennem Haraldsted, der for Nutidens Betragtning ligger noget ved Siden af de store Trafikaarer, godt gemt mellem Søer og Skove. Færdselen har imidlertid ikke alle Dage gaaet i de samme Spor, og der findes Indicier for, at det med Kongevejen virkelig er rigtigt; den har fra Haraldsted gaaet videre mod Valsøllille, hvad vi kan se deraf, at der ved Egtved i Markbogen 1682 findes en

Jord kaldet *Kongeled-Stykkerne* (Kongelidz Stycherne), og den har vel fortsat videre ad Roskilde til. At Byen blev overrendt af Vagabonder tyder jo ogsaa paa, at den laa ved alfar Vej.

Men hvad kan da det saakaldte *Konge-Huus* have været for noget? Ja, efter min Mening maa det have været et *Barfred*. Rundt om langs Vejene Riget over havde Kongen, hvor der ikke i Nærheden fandtes noget Slot at tage ind paa, ladet opføre sine egne Herberger, som han kunde bo i, naar han var paa Rejser. Det var taarnlignende Bygninger i to Stokværk med en som en Udbygning anbragt Forstue til Vagthold, det var Fæstninger i det smaa, hvor han trygt kunde lægge sig til Hvile i Bevidstheden om, at hans Livvagt i Stuen underneden nok skulde vaage over hans Liv. I Reglen var Barfrederne anbragte ved Præstegaardene, og en Del Oplysninger om saadanne Bygninger er samlet af O. Nielsen i Danske Samlinger II S. 55 flg. og i Jyske Samlinger II S. 201 flg., ligesom der ogsaa findes noget hos Troels-Lund. Vi skal nævne nogle af Eksemplerne.

Ved Lunde Præstegaard i Vester-Horne Herred er der et Hus, som kaldes Barfred, der stod indtil 1825 i sin gamle Skikkelse som en høj Bindingsværksbygning, og det vides, at Kongen har boet her bl. a. i 1537, og i en Tingbog fra 1652 findes der et Syn over Præstegaarden, hvori det hedder, at der paa Barfred var Panel og Bænke, et malet Fyrrebord, en opredt Himmelseng samt en Alkoveseng og tillige et lille allaaset grønt Fyrreskab med Dokumenter; til dette Skab havde Præsten Nøglen. Ved Ingstrup Præstegaard i Hvetbo Herred var der et stort rødt Hus med Grave omkring, kaldet Barfred, hvor Kongen overnattede bl. a. i 1536. Ved Volstrup Præstegaard ved Børglum Kloster var ogsaa et Barfred, det havde en meget høj Mur af Kampsten, og paa Væggene var udgravet Runebogstaver, Hieroglyffer og ulæseligt Tøj! I Haverslev Præstegaard i Øster-Han Herred har der fordem været et Asyl eller Barfred kaldet Fredeborg. Andre Barfreder omtales ved Torsted Præstegaard i Hundborg Herred og ved Vejrum Præstegaard i Hjerm Herred. Et Hus, to Stokværk højt, indrettet for Kongen og hans Følge, fandtes ved Jelling Præstegaard og bar Navnet Høvdingsborg. Et Barfred, som ikke stod i Forbindelse med nogen Præstegaard, fandtes paa en Bondegaaard i Skærup, Holmans Herred.

Ordet *Barfred* er forøvrigt ikke dansk, men tysk; *Bergfried* er egentlig „Stedet, hvor man bjærger (beskytter, forsvarer) Freden“

det anvendes paa Tysk navnlig om Fæstningstaarne, i hvilken Betydning det ogsaa flere Gange optræder paa Dansk; saaledes var *Køge Barfred* Navn paa et af Taarnene paa Københavns Vold. Mærkelige Omdannelser har dette Ord været Genstand for, det er ogsaa indkommet i Fransk, hvor det har faaet Formen *beffroi* og betyder „Vagttaarn“, og i Engelsk i Formen *belfry*, der især bruges om Klokketaarne.

I Danmark har de kongelige Herberger, Barfred-Taarnene, ligget spredt Landet over som Punkter i Kongevejs-nettet. Placeringen ved Præstegaardene er næppe noget tilfældigt, den er snarest dikteret af Ønsket om ligesom derigennem at bringe disse Herberger ind under Kirkens Fred. Og saadan laa jo ogsaa det omtalte Hus i Haraldsted, og jeg finder det derfor overvejende sandsynligt, at det *Kongens Hus* og *Kongens Kammers*, som nævnes i Tingbogen 1640, og hvis blyndfattede Ruder vi faar et Glimt af gennem Skildringen her, virkelig har været et *Barfred*. Det har ikke været den gamle Kongsgaard, men maaske dog ikke helt uden Forbindelse med den, maaske oprettet som en Erstatning for den, for at Kongen ikke skulde være uden Tag over Hovedet, efter at den gamle Kongsgaard var nedlagt, og Forholdet er maaske det samme som i Jelling, hvor ogsaa et Herberge havde afløst den oprindelige Kongsgaard. — Historien om Vagabonderne i Haraldsted aabner saaledes for visse Perspektiver.

Gunnar Knudsen.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

i 1938

Historisk Samfund for Sorø Amt holdt sit Aarsmøde paa Ringstedegnen. Man samlede ved Bjernede Kirke, der blev beset, hvorpaa man fortsatte til Fjenneslev Kirke. Pastor *Severinsen* gennemgik kort Kirkernes Historie, hvorefter man tog til St. Bendts Kirke, hvor Pastor *Severinsen* holdt et interessant Foredrag, i hvilket han gav en historisk Udredning af Klostervæsenet.

Efter at Deltagerne i Mødet havde aflagt Besøg i det nye, af Arkitekt Steen Eiler Rasmussen opførte Raadhus paa den frigjorte Kirkeplads, tog Forsamlingen til Anlægspavillonen, hvor man samlede om Kaffebordene.

Ved Generalforsamlingen, der afholdtes i Pavillonen, aflagdes Regnskabet og foretoges nyt Valg til Bestyrelsen. Pastor *Severinsen* og *Formanden* genvalgtes. Til Revisorer genvalgtes Lærer *Kæstel*, Arløse, og nyvalgtes fhv. Stadsingeniør *Kerstens*, Slagelse, i Stedet for Lærer *Nielsen*, Høng, der var afgaaet ved Døden.

Formanden takkede Pastor *Severinsen* for hans Foredrag og hans aldrig svigtende Interesse for Samfundet og udtalte Haabet om, at han efter sin Flytning til København fremdeles vilde fortsætte sin gode Virksomhed til Samfundets Gavn.

Da vi i 1939 fejrer et 200 Aars *Jubilæum for Folkeskolen*, idet den grundlæggende Ordning af vor Skole blev iværksat ved Christian d. 6.s Forordning af 23. Januar 1739, har Samfundet til Erindring herom i Amtets Skoler udsendt de 5 Portrætter, der ledsagede Pastor *Severinsens* Afhandling i forrige Aarbog om Landsbyskolens Tilblivelse i Sorø Amt. Hver Skole har saaledes faaet tilsendt et Portræt af de to sjællandske Bisper *Christen Worm* og *Peder Hersleb*, af Skoleforordningens Fader Hofpræst *J. B. Bluhme* og af de to Storgodsejere *U. A. Holstein* og *Carl Plessen*, hvis Interesse for Skolevæsenet gav sig Udslag i de af dem paa Holsteinborg og Fuglebjerg-egnen oprettede Skoler.

Samfundets Medlemstal udgør 378.

INDHOLD AF XXVI. BIND

	Side
Tidsbilleder fra Antvorskov Gods i Tidsrummet 1658—1774. Af Lærer Fritz Jacobsen	3
De Basnæs Bønder og deres sociale og økonomiske Forhold i Tiden før de store Landboreformer. Af Mag. Inger Tryde	21
Sagn og Æventyr fra Skælskør-Eggen II. Ved Chr. Jespersen †. Med Nekrolog af P. Severinsen	60
Bataljer ved Omø og Agersø i Krigsaarene 1807—14. Af Lærer M. A. Ebbesen.....	79
Vagabonder i Haraldsted og Allindemagle 1640. Af Kom- munelærer Niels Stenfeldt †. Med Efterskrift af Gunnar Knudsen	94
Samfundets Virksomhed i 1938. Ved Formanden.....	110

MEDDELELSE

Under Aarbogens Trykning er dens Redaktør, Pastor *P. Severinsen*, afgaaet ved Døden, hvorefter den er blevet færdigredigeret af *Gunnar Knudsen*. Da det endnu ikke er afgjort, hvem der fremtidig skal være Redaktør, bedes indtil videre Bidrag til den sendt til Medlemmerne af Redaktionsudvalget, Lektor *H. J. Helms*, Herlufsholm, Næstved, og cand. mag. *Gunnar Knudsen*, Mare-diget 5, Charlottenlund.

V. Topsøe.